

I detta nummer:

Biblioteksböcker på licens?

Text appeal - om bokdejtning

Nazistulna böcker återbördas i Tyskland.

För och emot biblioteksentreprenad - mest mot.

Arbetarlitteratur & arbetsplatsombud

BiS i Berlin

Innehåll bis nr 4 2007

4. Notiser. **Ingrid Atlestam** har synpunkter på matbokstrenden, Library lovers - och Gudrun Sjöden. Dessutom på notissidan: Jan Myrdal, 80 år och Ingen ville tala med Mao i biblioteket

6. Biblioteksböcker på licens? EU-kommissionen vill att handelspolitik skall ersätta kulturpolitik.
Siv Wold-Karlsen

10. Text appeal – Bokdejting vid State Library of Victoria i Melbourne. Text och foto: **Ulrika Eriksson**

12. Nazistöldgodset på Universitetsbiblioteket i Marburg. **Ragnhild Rabius** om arbetet med att spåra och återställa böcker

14. Bibliotek i öst och väst. Traditionens makt är stor. **Mats Myrstener** rapporterar från BiS studieresa till Berlin

18. Fyra skäl för och ännu fler mot. Vad är ett bibliotek på entreprenad - och kan det vara bra? **Barbro Borgs** anförande på BiS-seminariet på Bok- och Biblioteksmässan.

20. Vad är arbetarlitteratur? **Mats Myrstener** är framtidens arbetarförfattare på spåret

22. En viktig mötesplats anteckningar från seminariet Boken på arbetsplatsen på Brunnsvik. **Kalle Lajaala** var där

25. Spanien – framgångsrikt biblioteksland som tvingats anpassa sig till Public Lending Rights (PLR) **Siv Wold-Karlsen**

28. Förberedelser för European Social Forum pågår. **Anders Ericson** rapporterar från ett möte i Stockholm

Omslagsbild och bild på sid 7:
Emma Hanquist

<http://www.emmahan.com/>

28. Bland BiS-vänner på IFLA 2007 i Durban.
Anna Birgitta Eriksson

30. Något skaver! Fler inlägg i debatten om ”i kommunismens namn” av **Jan Östman, Mikael Böök** och **Jonas Aghed**

32. Tyskland 1933 - och Sverige.
Bokbålskommentarer från **Fredrik Böök, Hjalmar Gullberg, Rikard Lindström** och signaturen **Eveo**

Utges av föreningen Bibliotek i Samhälle

Tidningen utkommer med fyra nummer

per år, indexerar i Artikel-sök

Redaktör och ansvarig utgivare:

Lennart Wettmark

Styrelse/redaktionsgrupp:

Ordinarie: **Mats Myrstener, Lennart**

Wettmark, Lena Lundgren, Christian

Forsell, Anette Eliasson, Åse Hedemark

Suppleanter: **Barbro Bolonassos,**

Karin Fagerberg, Berith Backlund, Ingrid

Atlestam, Nick Jones, Jonas Aghed

BiS' hemsida:

<http://www.foreningenbis.org>

Ekonomi:

Christian Forsell

Telnr. **046-141578**

Kobjersv. 9 A, 227 38 LUND

e-post:

christian_forsell@telia.com

Prenumerationer **150:-**

Institutioner **210:-**

(utanför Sverige: **220:-**)

Medlemskap (inkl.pren.) **190:-**

Studeringe (inkl.pren.) **100:-**

Lösnummer **30:-**

Postgiro: **33 53 16-6**

Möten

Sista momentet i arbetet med varje nummer av bis är att skriva en introduktion till numret – en ledare. Vad är det bärande temat i tidskriftsnumret? Vad är redaktörens budskap till läsekretsen?

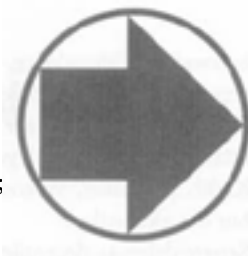
Plötsligt slår det honom vad detta nummers tema är: mötet. Det är närmare besett faktiskt utgångspunkten för de flesta artiklarna i numret. Det kanske säger något om hur vi bildar kunskap; I mötet med andra människor! Siv Wold-Karlsen – bis mobila reporter som hemtamt rör sig över Europa – har i det här numret varit i Paris och Spanien och i mötet med biblioteksfolk och människor med makt och inflytande över bibliotekens framtid spårat oroande tendenser. För Siv är dialogen med dessa människor en del i ett pågående ”forskningsprojekt” för att se vad som hotar hända.

Kalle Laajala har varit i Brunnsvik och mött en massa människor som vill ge boken en starkare ställning på arbetsplatsen. Boken lever. Det behöver vi påminnas om! Så har Anna Birgitta Eriksson varit på IFLA-möte i Durban och underhållit några av alla de kontakter som tio års BiS-projekt i Sydafrika alstrat.

BiS borde däremot ha varit representerat på det planeringsmöte som ägde rum i Stockholm inför nästa års European Social Forum i Malmö. Nu får vi nöja oss med en rapport. Och ta nya tag.

Däremot ordnade BiS ett möte på Bok- och Biblioteksmässan, från vilket Barbro Borgs inlägg i detta nummer härstammar. Ett stort möte! Så stort att fler ville in än det fanns platser. Och BiS-aktivitet nummer två denna höst: Resan till Berlin som Mats Myrstener rapporterar om och som bilderna nedan illustrerar.

Men mötet kan också vara som i Ulrika Erikssons rapport från Australien. Att dejta med hjälp av favoritböcker och på biblioteket en mörk kväll. Det romantiska biblioteket. Varför inte?

Biblioteket i Kreuzberg. Rainer Blassman och Birgit Brown tillhör värdfolket

Amerika Gedenk Bibliothek. Paul Ulrich föreläser om bl a Fråga biblioteket

Biblioteket i Lichtenberg. Frau Riedel bjuder på kaffe efter vår rundvandring

Foton: Catharina Engström och Lennart Wettmark

- Manusstopp för nästa nummer 1 februari 2008

- BiS årsmöte 1 mars 2008 i Stockholm. Programinslag: BiS' framtid på nätet; Kring form och innehåll på blogg & nät med Kalle Laajala och Märta Myrstener. Känd dig kallad redan nu!

Vad är BiS?

BiS grundades 1969 och är en biblioteks förening som arbetar utifrån en socialistisk grundsyn. BiS är ett forum för en biblioteksdebatt om bibliotekens sociala ansvar med tidskriften bis som sin främsta kanal. Enligt BiS är det bibliotekets uppgift att bevara och vidareutveckla demokratin genom att

- stödja yttrandefriheten och garantera tillgången till information som grund för opinionsbildning och samhällskritik.
- utgöra en offentligt finansierad och demokratiskt styrd institution som utvecklas i dialog med brukare och närsamhälle.
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande i första hand för dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Medverka i bis!

Du är välkommen att skicka material till: Lennart Wettmark, Rosenbadsgatan 9, 652 26 KARLSTAD tel. 054-10 18 13 lennart.wettmark@gmail.com. Vanligen arvoderar vi inte artiklar

Gån ut och gören hela folket till läsare är budskapet från skolministern och kulturministern. Nu ska det läsfrämjas som aldrig förr! Man börjar med att lägga ner En bok för alla och dra in på översättningsstödet, vad männe bli nästa radikala drag?

En bok om dagen

Måltidslitteratur, det är inte morgontidningen till frukosten, utan böcker om mat och dryck. 333 titlar dylika kom det ut i Sverige under det gågna året enligt Måltidakademins katalog "Årets Svenska Måltidslitteratur 2007". Inte en enda av dessa handlar om mat till många, som dagis, storhushåll, personalmatsalar etc, nej mat är något man läser om och pysslar med hemma. Män skriver om drycker och kvinnor om vardagsmat.

Den som ska hinna ta till sig alla dessa böcker, nästan en om dagen, plus tidningarnas och TVs alla recept lär få hålla sig till färdig snabbmat och det blir ju dyrt så det är väl bra att biblioteken finns!

Men det är bibliotekens uppgift att istället hålla med den litteratur som förklarar varför över 13000 barn i världen dör av undernäring varje dag och vad vi kan göra åt det, vilket betyder svårare recept och mer hårdsmält läsefrukt.

Library lovers

"En nation som vill ligga i framkant behöver bibliotek i världsklass" säger Svensk Biblioteksforening i sin nya kampanj och

det åter ju bra även om man undrar var den där trendiga framkanten finns och vart den är på väg, det är förmodligen en process som allt annat just nu. Men dessa ledsagande skära hjärtan är bara pinsamma. Är det någon bakåtsträvande feminisering av biblioteksvärlden som hägrar? Vem förväntas vilja gå omkring med dessa fåniga små knappar? Möjligtvis läsarna av Starlet, Julia eller Okej.

Fakta om fack

Det nummer av Författaren, tidskrift för Sveriges författarförbund, som kom till bokmässan, handlar mycket påpassligt om konsten att sortera böcker. Det är tankeväckande läsning för varje bibliotekarie. Här problematiseras indelningen i skön och fack och givetvis slås det ett slag för en särskild hylla för essäer. Flera av artikelförfattarna tycks utgå ifrån att en bok som klassas som skönlitteratur blir mer lånad eller köpt än om den hamnar på någon fackavdelning. Det råder också en viss förvirring angående vad som är en fackbok contra faktabok. Dessvärre ser man ofta den sammanblandningen

i bibliotek också. Många barnavdelningar påstår sig ha faktaböcker, det vill säga man går i god för att fackböckerna bara innehåller fakta, inga teorier, åsikter, resonemang, förslag eller spekulationer.

Bisblogg?

Biblioteksvärlden är rätt fullbloggad och precis som när det gäller poesi så är det fler som skriver än som läser. Men en blogg som lyser rött saknas, en radikal, uppkäftig, kreativ arena som handlar om ideologi och praktik, vardag och teori, tips och tankar, och om hur allt detta kan tänkas hänga ihop och hur man arbetar för bibliotek i samhälle och inte i upplevelseindustrin.

Vill du blåsa liv i biblioteksdebatten med en vänstervind, som inte bara stormar till fyra gånger om året utan kan vara en stadig frisk fläkt, vill du vara med och starta en bisblogg, så hör av dig till någon i bisredaktionen.

Staten blir kapitalet

Alliansen är med full fart på väg rätt in i väggen i slutet av en återvändgränd, dessutom säljer man alla broar bakom sig.

Istället för hittills gjorda

skattesänkningar hade man för samma pengar kunnat anställa 220 000 personer till i den genomsamma sektorn, alltså fler än vad vänsterpartiet gick till val på och som då ansågs realistiskt! Det skulle innebära att man nästan var tillbaka på den nivå och kvalitet som fanns inom offentlig verksamhet före de stora nedskärningarna under 90-talet.

Enligt Svensk Biblioteksforenings lilla "Fakta om bibliotek" är 68% av svenskarna beredda att betala högre skatt om pengarna går till biblioteken, 93% tycker att biblioteken ska få utökade resurser. Istället för svartjobb, borde både nya och gamla moderater jobba som små blå på att följa folkviljan vad gäller bibliotek.

Säg folkbibliotek, det räcker

Det byggs till, om och nytt. Det glasas in, gallras ut och digitaliseras. Mötesplatser, arenor, informationscentra, oaser för inspiration, upplevelser och kaffelatte, ska de vara dessa nya bibliotekshus. Rymd, ljus, glas, innerträdgårdar, uteserveringar, äntligen satsas det på bibliotek igen efter betydligt mer än sju magra år.

Men det höjs alltfler röster som varnar för att den trendkänsliga biblioteksvärlden håller på att slänga ut barnet med badvattnet, att man städar undan det som det hela egentligen handlar om, det skrivna ordet, texten, ännu så länge företrädesvis lagrad i böcker och tidningar.

Folkbibliotek, med böcker och bibliotekarier är nog välfärdsamhällets mest välrenommerade och uppskattade institution, förstör inte det "varumärket" i jakten på nöjda kunder och ökad omsättning!

Tillräckligt ute för att vara inne

Läste i värsta glamorblaskan att det senaste i frisyrväg är mittbena och stram knut i nacken. Det framhäver halsens gudomliga skönhet. Hur ska man nu kunna skilja en bibliotekarie modell äldre från en toppmodern?

Håller man fast vid sin personliga stil så är man modern några gånger i livet och det får man väl stå ut med även som bibliotekarie!

Arbetarrörelsens uttåg

Folkets hus i Stockholm ska ta bort Amelin, X-et och annan ideologiskt stötande konst för nu heter det Stockholm city konferens centre och det är marknaden som bestämmer, inte politiken, har ägaren LO bestämt.

Arbetarrörelsens konst ska gömmas i arkiv,

det räcker inte ens med draperier som hittills.

Vad månne vara nästa steg i den högervridning som döljs bakom ord som neutral, efterfrågestyrd, opolitisk, kundanpassning och valfrihet? Alla arbetarskildringar och vänstertidskrifter till magasin eller pappersåtervinning och byt skylten folkbibliotek mot en med community information centre.

Kollektivavtal

Gudrun Sjödén tycker inte om kollektivavtal därför lär företag inte ha några sådana. Däremot tycks bibliotekariekåren ha något slags kollektivavtal med företaget, för enligt mycket välunderrättad källa så laddar man med extra lager inför Bok & Bibliotek i Göteborg

Ingen ville tala med Mao

"Min tjänst var så obetydlig, att folk undvek mig. En av mina uppgifter var att registrera dem som kom och läste tidningar, men för de flesta av dem existerade jag inte som mänsklig varelse (...) Jag försökte inleda samtal med dem om politiska och kulturella ämnen, men de var mycket upptagna män. De hade inte tid att lyssna på en extra bibliotekarie, som talade syddialekt"

Mao Tse Tung i Snow, Röd stjärna över Kina. 1977 s. 162

Jan Myrdal har fyllt 80 år. En gång en av vänsterns stora galjonskepp, idag mestadels avfärdad (inte minst av sina gamla vapendragare) med en generad hostning, som "lite prillig". En av de verkliga vapendragarna avled i år, förläggaren Karl Axel Hägglund. Han gav, i den heliga yttrande- och tryckfrihetens namn, t.ex. 1992 ut Hitlers Mein Kampf, vilket väckte en del rabalder. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek fick en del av Kalle Hägglunds boksamling, där många av Myrdals verk ingår. Mest betydelse för eftervärlden får nog, förutom den märkvärdiga sviten barndomsböcker, Myrdals många reseböcker från 1970- och 80-talet: Rapport från kinesisk by, Indien väntar, Resa i Afghanistan, Mexico-dröm och längtan. Jan Myrdal har till dags dato givit ut ett åttiotal böcker inom alla genrer. Ett av de verkliga praktverken är de politiska teckningarna från 1830-1835 av Daumier och Grandville, med den berömda "Kung Pärön" i centrum. Boken utgavs 1991 av förlaget Wiken, med bidrag av en annan gammal vapendragare, översättaren Jan Stolpe.

Från en av Myrdals böcker finns en historia som ändå är värd att återges: En engelsk radikal författare möter på gatan en vän han inte träffat på många år. - Du har inte förändrats ett dugg, säger vännen hurtfriskt, varvid författaren bleknar. När vännen gått muttrar han för sig själv: -Är det verkligen så illa?

Många skulle nog säga att: ja, så illa är det!

Mats Myrstener

Biblioteksböcker på licens?

EU-kommissionen vill att handelspolitik skall ersätta kulturpolitik

bis utsända har deltagit i en Public Lending Right-konferens i Paris och kan rapportera om motstånd och anpassning i olika länder. IFLA motsätter sig EU-kommissionens syn på PLR liksom många länder, men artikelförfattaren efterlyser ett mera solidariskt motstånd. Hon har också identifierat en copyright-organisation som kan bli ett nytt hot mot biblioteken.

Siv Wold-Karlsen

6-8 september 2007

hölls en konferens i Paris – den sjunde internationella Public Lending Right (PLR) konferensen. Sedan 1995 hålls den här konferensen vartannat år, och det var PLR-kontoret i London som tog initiativet till den. På Paris-konferensen 2007 kunde Jim Parker, från London-kontoret, försäkra att PLR avancerar och har framgång. Såväl Kazakstan som Etiopen har nu fått sina PLR-system, och det arbetas hårt för att få Sydafrika att införa PLR. Det enda problemet, enligt Jim Parker, är att den internationella biblioteksorganisationen, IFLA, motsätter sig PLR. IFLA deklarerade i april 2005 sitt principiella motstånd mot PLR – eftersom PLR kan hota medborgarnas fria tillgång till offentliga bibliotek.

Vad är Public Lending Right?

Vad är då Public Lending Right, och hur skulle det kunna översättas till skandinaviska? Offentlig lånerätt? Rättigheter till offentliga lån?

PLR har översatts till franska som Droit de Prêt Public och till spanska som Derecho de Préstamo Público, men det har (mig veterligt) inte översatts till något skandinaviskt språk. Däremot har såväl den svenska "biblioteksersättningen" som den danska "biblioteksafgiften" och det norska "biblioteksvederlaget" översatts till "Public Lending Right". EU-direktiv 2006/115 (tidigare 92/100) kallas också gemenligen (till vardags) för PLR-direktivet. Det officiella svenska namnet är direktivet "om uthyrnings- och utlåningsrättigheter avseende upphovsrättsligt skyddade verk och om upphovsrätten närstående rättigheter".

PLR verkar vara en språklig och politisk skvader. Ett ord och begrepp som kan beteckna och omfatta rätt motstridiga uppfattningar av vad PLR är/bör vara, liksom av vad upphovsrätt och ensamrätt är/bör vara.

De skandinaviska länderna

Gemensamt för de skandinaviska PLR-systemen är att de utgör en del av ländernas nationellt beslutade kulturpolitik, samt att de syftar till att göra vad upphovsrätten sällan gör: Främja språklig och kulturell mångfald.

PLR-direktivet syftar till att ge EU-EES-området

standardiserade PLR-system, och utgångspunkten är upphovs- och ensamrätten. Eftersom EU inte betraktar biblioteken och deras böcker som en del av kulturpolitiken utan som en del av EUs inre marknad, syftar direktivet också till att upphäva skillnaderna mellan kommersiell media-uthyrning och gratis utlåning från offentliga bibliotek.

De skandinaviska/nordiska länderna var de första, och länge de enda, som hade PLR-system. Danmark från 1946, Norge 1947, Sverige 1954, Finland 1963 och Island 1967. I ett upphovsrättsligt perspektiv borde kanske de skandinaviska/nordiska länderna haft ensamrätt vad gäller att definiera PLR, men i stället är det EU-kommissionen som har tagit sig den rätten. Sedan 1992, och med samma arrogans som Humpty Dumpty, har Kommissionen förklarat: När jag använder ett ord, betyder det vad jag vill det ska betyda – varken mer eller mindre – eftersom det är jag som bestämmer.

Den okonsumerbara ensamrätten

Sveriges Författarfond, som administrerar den svenska biblioteksersättningen, börjar sin rapport till PLR-konferensen 2007 med ett konstaterande: Enligt den svenska upphovsrättslagen har biblioteken rätt att fritt låna ut alla böcker de köper. Har upphovsrättsinnehavarna väl gått med på att sälja sina böcker till biblioteken, kan de inte efteråt komma och säga: Men vi förbjuder biblioteken att låna ut böckerna de köpt.

I och med att en bok säljs-köps, har upphovsrättsinnehavaren inte längre någon rätt att bestämma över det sålda-köpta bokexemplaret – till exempel ingen rätt att tillåta eller förbjuda utlån. Ensamrätten är, som det heter, konsumerad. Det här är en begränsning av upphovsrätten som är allmänt accepterad och erkänd som logisk och rimlig.

Men i sitt PLR-direktiv knäsatte EU-kommissionen den motsatta principen och slår ett slag för den okonsumerbara upphovs- och ensamrätten.

Artikel 1 i direktivet kräver att medlemsstaterna ska införa en rätt att "medge eller förbjuda uthyrning och utlåning" och att den rätten inte ska kunna konsumeras genom försäljning.

Nu finns det också en artikel 6 (när direktivet hette 92/100 var det artikel 5) som ger medlemsstaterna rätt att

”föreskriva undantag från den ensamrätt vad gäller offentlig utlåning som anges i artikel 1, förutsatt att åtminstone upphovsmän får ersättning för utlåningen.”

Artikel 6 ger dessutom medlemsstaterna rätt att ”bestämma ersättningens storlek med hänsyn till sina kulturfrämjande syften” samt ”undanta vissa kategorier av inrättningar från skyldigheten att betala ersättning”.

Men artikel 6 upphäver inte artikel 1, och det är EU-kommissionen och EG-domstolen som bestämmer vilka undantag som är godtagbara.

Det verkar inte som om någon medlemsstat på allvar försökt få bort artikel 1 och dess okonsumerbara ensamrätt. Däremot har många försökt använda sig av artikel 6 och dess möjligheter till undantag. Fast med föga framgång.

De skandinaviska länderna har hänvisat till ”sina kulturfrämjande syften” och viljan att bevara och stärka de små språken. Italien, Portugal och Spanien (med flera länder) har hänvisat till rätten att ”undanta vissa kategorier av inrättningar” och har undantagit biblioteken.

EU-kommissionen har inte accepterat varken det ena eller det andra.

Finland gav upp

2005 gav Finland upp och anpassade sig till Kommissionens tolkning av PLR-direktivet. Danmark, Sverige, Island och Norge stod på sig. De vill behålla sin PLR- och kulturpolitik, och har brevlades informerat Kommissionen om detta. Kommissionen har ännu inte svarat på breven – som den fick i mars 2005.

Hösten 2006 drog Kommissionen Italien, Spanien och Portugal inför EG-domstolen, där de alla tre dömdes.

Nu håller den italienska och den spanska regeringen på att bygga upp PLR-system, medan den portugisiska regeringen fortfarande försvarar bibliotekens rätt att låna ut sina böcker utan att betala för det.

Det var en portugisisk författarorganisation, Sociedade Portuguesa de Autores (SPA) som informerade PLR-konferensen 2007 om situationen i Portugal, och konferensen beslöt att lägga nästa konferens, år 2009, till Lissabon. Detta för att lägga PLR-press på den portugisiska regeringen.

Den portugisiska kulturministern är själv författare men likväl PLR-motståndare – en kombination SPA-representanten fann särdeles upprörande.

Den portugisiska regeringen vill att alla offentliga bibliotek: folkbibliotek, skolbibliotek, universitetsbibliotek, ska vara befriade från ”skyldigheten att betala ersättning”.

SPAs inställning är att skolbiblioteken kan vara befriade, men absolut inga andra bibliotek. Förövrigt vill SPA dela PLR-pengarna med förläggarna – i proportionerna 75% till författarna, 25% till förläggarna.

Bild: Emma Hanquist

Förläggarna få bibliotek ersättning?

Att förläggarna skulle få del av den svenska/skandinaviska bibliotek ersättningen är närmast otänkbart. Utifrån ett Direktiv-perspektiv är det däremot mer än tänkbart att förläggarna, i sin egenskap av upphovsrättshavare, ska få betalt när biblioteken lånar ut deras böcker. Artikel 6 gör inte artikel 1 betydelselös, och det finns skäl till att artikel 1 och den okonsumerbara ensamrätten ligger kvar i PLR-direktivet.

Silke von Lewinski, PLR-expert som bland annat fungerar som rådgivare för hur PLR-direktivet ska implementeras, har förklarat varför PLR-system som bygger på den ensamrätten är att föredra: Endast ensamrätten ger innehavarna av den intellektuella egenomsrätten tillräcklig styrka för att förhandla fram royalties i utbyte mot användarlicenser. En simpel rätt till ersättning garanterar inte den styrkeposition som är nödvändig för att kunna ställa krav. (Källa: boken ”No al préstamo de pago en bibliotecas” från 2005)

Med sin okonsumerbara ensamrätt ersätter PLR-direktivet sälja-köpa relationen med en licensieringsrelation. Biblioteken kan inte längre köpa och äga sina böcker utan endast hyra dem av av upphovsrättsägarna.

BIBLIOTEKEN KAN INTE LÄNGRE KÖPA OCH ÅGA SINA BÖCKER UTAN ENDAST HYRA DEM AV AV UPPHOVSRAÄTSAGARNA.

Licensiering är något biblioteken redan känner till när det gäller andra media – film, till exempel, och att PLR-direktivet för in licensiering också på bokområdet är kanske en helt logisk utveckling. Men det är knappast en utveckling att glädjas åt, åtminstone inte i ett biblioteks- och medborgarperspektiv.

I konflikten med EU-kommissionen finns det en skandinavisk argumentation som går ungefär så här:

I och för sig fastställer artikel 1 i Direktivet att upphovspersonen behåller ensamrätten och därmed rätten att förbjuda bokutlåning, men eftersom de skandinaviska biblioteksersättningarna stämmer överens med artikel 6, så är artikel 1 i realiteten upphävd.

Argumentationen vilar delvis på en försäkran från EU-kommissionen, som 1992 försäkrade att den danska (implicit skandinaviska) biblioteksersättningen är fullt förenlig med PLR-direktivet. Problemet är bara att sedan 2002 säger Kommissionen att så är det inte alls, och därmed pågår en konflikt som kan sluta med att de skandinaviska länderna faller i EG/Efta-domstolarna.

Hur tänkte Danmark 1992, och hur tänkte EU-politikerna som utan att protestera godkände PLR-direktivet än en gång, i december 2006?

EU-kommissionens närvaro och frånvaro

De internationella PLR-konferenserna är inte ett EU-projekt, och de omfattar fler länder än dem vi hittar inom EU-EES. Fast bortsett från Australien, Kanada och Nya Zeeland, handlar det om europeiska länder som i stort sett också är EU- och/eller EES-medlemmar, dvs.: Majoriteten av dem som träffas på de internationella PLR-konferenserna kommer från länder som är direkt drabbade av PLR-direktivet, och EU/EES-interna konflikter och maktrelationer påverkar också de här internationella PLR-konferenserna.

Till konferensen i Berlin 2005 kom de finska representanterna från författarförbundet och från den statliga organisationen som delar ut författarstipendier, enligt det gamla goda finska systemet (som kommer att bibehållas parallellt med det nya EU-systemet)

Till PLR-mötet i Paris 2007 kom det representanter från författarförbundet och utbildningsdepartementet samt från Sanasto, en av flera organisationer som nu aspirerar på att bli det nya förvaltningsorganet, ett collecting society, som ska hantera PLR-pengarna.

På PLR-konferensen 2007 var Spanien representerad – för första gång och enbart av ett collecting society, Cedro.

I sin rapport berättar Cedro att i Spanien har PLR-direktivet utsatts för en negativ mediakampanj och mycken kritik, inte minst från bibliotekshåll. Samarbetet mellan Cedro och biblioteken har därför inte fungerat särskilt bra, något Cedro beklagar. Inte därför att Cedro behöver någon praktisk hjälp av biblioteken – all information Cedro behöver går att hitta i officiell statistik. Men ett gott samarbete med biblioteken är ett viktigt instrument för att få PLR-systemet att fungera väl.

Nederländerna var både 2005 och 2007 representerade av Stichting Leenrecht, också det ett collecting society.

Till Paris-mötet 2007 skickade Stichting Leenrecht

endast en kort, men kärnfull, rapport som meddelar att Stichting Leenrecht nu driver två rättsliga processer. Den ena handlar om att Stichting Leenrecht vill ha dubbelt betalt för fjärrlån. Den andra om att Stichting Leenrecht vill att antalet bibliotek som arbetar med forskning och utbildning ska begränsas, eftersom de är befriade från att betala PLR-avgifter.

Biblioteken motsätter sig detta, och Stichting Leenrecht använder sig nu av den styrkeposition PLR-direktivet har gett copyright-ägarna.

1971 fick Nederländerna ett PLR-system som inte var copyright-baserat, men i och med att PLR-direktivet kom, ändrade man systemet, och Nederländerna blev det första och egentligen enda landet som helt och fullt har anpassat sig till direktivet och dess intentioner. Här är det copyright och raka rör som gäller. Stichting Leenrecht kräver betalt av biblioteken, biblioteken låter bibliotekbrukarna betala och EU-kommissionen är nöjd.

Annars är det inte så mycket Kommissionen är nöjd med, vad gäller medlemsstaternas implementering av PLR-direktivet.

På Berlin-mötet 2005 deltog en representant för EU-kommissionen, och alla felande och trilskande länder blev tagna i upptuktelse. Även Tyskland och Österrike fick kritik, eftersom de blandar in socialpolitik i sina copyright-baserade PLR-system och låter en del av PLR-pengarna gå till pensioner. Budskapet var att PLR-systemen måste renas från såväl social- som kulturpolitik.

På Paris-mötet 2007 var Kommissionen inte närvarande, men det var Tyskland

och Frankrike, och båda försäkrade att man inte kan tänka sig något välfungerande PLR-system utan social- och kulturpolitik.

Tyska V.G.Wort (ett collecting society) som

2005 poängterade att (Väst)Tyskland var först i världen (1972) med ett copyright-baserat PLR-system, underströk nu att det tyska systemet alltid haft starka socialpolitiska inslag, och just därför är så bra.

Sofia, den franska värdorganisationen, höll med, för även Frankrike har ett system där delar av pengarna går till pensioner.

BUDSKAPET VAR ATT PLR-SYSTEMEN MÅSTE RENAS FRÅN SÅVÄL SOCIAL- SOM KULTURPOLITIK

Kulturpolitik och realpolitik

Temat för den sjunde internationella PLR-konferensen var: Public Lending Right, upphovsrätt och kulturpolitik, och det var en representant för det franska kulturdepartementet som öppnade konferensen.

Vi fick vi veta att det franska PLR-systemet (Sofia) är ett litteratur- och kulturfrämjande system eftersom det stärker förlagsverksamheten och ger författare och översättare social status.

I praktiken innebär Sofia-systemet att förläggarna får 50% av PLR-pengarna. Handlar det om en översättning, delar författare och översättare på 50% (25% var) medan förläggaren behåller sina 50%. Om en författare publicerar sig på eget förlag, eller om flera bildar ett författarägt förlag, så får ingen av dem några PLR-pengar från Sofia.

Enligt Sofias rapport till konferensen är detta ett system som säkrar ”kulturell rättvisa och harmoni”.

Efter all denna lovsång till kultur- och socialpolitiken var det en ren lättnad att lyssna till Petra Kotaskova från det tjeckiska kulturdepartementet. Hon deklarerade frankt att det tjeckiska PLR-systemet inte alls handlar om kultur- och socialpolitik. Det handlar bara om upphovsrätt, och dessutom är det ett system Tjeckien aldrig har velat ha.

I den tjeckiska rapporten kan vi läsa om ett land som redan 1919 fick en bibliotekslag, och där man alltid har sett på biblioteken som viktiga kulturinstitutioner. PLR-avgifter har därför betraktats som helgerån, och det är en inställning som inte ändrades av EU-medlemskapet. Liksom Italien, Spanien och Portugal, gjorde Tjeckien i första omgång undantag för alla bibliotek, men de fällande EG-domarna har gjort att Tjeckien böjt sig för EU-kommissionens (om)tolkningar av direktivet, och 2006 ändrades den tjeckiska upphovsrättslagen.

Där Tjeckien har känt sig tvingad till att välja en upphovsrättslig modell, har Slovenien valt en svensk (skandinavisk) modell: Hälften av ersättningen går till de individuella författarna, den andra hälften går till författarkollektivet i form av stipendier. Endast böcker på slovenska ger rätt till biblioteksersättning, och här liknar Slovenien mest på Danmark och Island, som också har enspråkiga system, medan resten av Norden, och inte minst Sverige, är flerspråkiga.

Det är staten som betalar, och förläggarna får inget. Precis som i Skandinavien, och som i Tjeckien.

Look to Norway!

PLR-direktivet säger ingenting om vem som ska betala, men nästan alla länder överläter notan åt staten (eller delstaterna). Det är alltså i sin egenskap av skattebetalare, och inte i sin egenskap av bibliotekbrukare/boklånare, som medborgarna finansierar PLR-systemen.

Det stora undantaget är Nederländerna, och så har Frankrike en specialvariant där det är staten och bokhandlarna som betalar. Bokhandlarna måste ge Sofia 6% av betalningen de får när de säljer böcker till biblioteken.

Vem ska få pengarna? Här säger Direktivet att åtminstone upphovspersonen måste få ersättning, och här har länderna tolkat upphovsperson som författare i vid mening: författare, översättare, illustratörer ... Många ger också förläggarna ersättning, något EU-kommissionen inte har några invändningar mot.

En annan fråga är om pengarna ska gå till de individuella författarna och/eller till författarkollektivet, och här skiljer Norge ut sig, genom att allt går till kollektivet och fördelas genom stipendier.

När Finn Mølmen, från Kultur- og kirkedepartementet, redogjorde för det norska systemet, tog han utgångspunkt i det kollektiva, och i ett bibel-citat, Matteus 25:

Var och en som har, han skall få, och det i överflöd, men den som inte har, från honom skall tas också det han har.

Detta, sa Finn Mølmen, är inte vad som vägleder den norska PLR-politiken. Tvärt om. Så om ni vill ha ett välfungerande och rättvist PLR-system: Look to Norway!

Det var ett roligt och vackert försvar för ett system som verkar ha fungerat rätt väl i mer än 60 år. Norge bjuder in alla och envar att ta del av deras system – men samtidigt finns det något av en ”Vær deg selv nok!” hållningen – både i den norska och den allmänna PLR-politiken. En

politisk naivitet och/eller cynism, där man inte bryr sig så mycket om hur det går för dom andra, bara man själv klarar sig.

Jag tror det här är en förkastlig hållning, både moralpolitisk och realpolitiskt, eftersom den gör oss så okunniga och maktlösa. Bryr vi oss inte om hur det går med dom andra, är vi också ointresserade av att veta hur dom har det, och ointresse skapar okunskap.

Jag har hört nordeuropeiska bibliotekarier uttala sig osannolikt okunnigt och föraktfullt om det sydeuropeiska PLR-motståndet, och jag har stött på flera biblioteksorganisationer som verkar vara helt okunniga och ointresserade av PLR-direktivet och dess konsekvenser.

Det är inte bra. Biblioteket behöver försvaras, både lokalt och globalt, och för att kunna göra det, behöves det kunskap och samarbete.

IFRROs närvaro

EU-kommissionen var endast indirekt närvarande på den sjunde internationella PLR-konferensen, men IFRRO var där och visade stort intresse för PLR.

IFRRO står för International Federation of Reproduction Rights Organizations, och började 1980 som en arbetsgrupp inom IPA och STM, den internationella förläggargruppen och organisationen för förläggare av vetenskaplig, teknisk och medicinsk litteratur.

Sedan 1988 är IFRRO en internationell organisation med ett 50-tal fullvärdiga medlemmar och ett 60-tal associerade. För att bli fullvärdig medlem måste man organisera såväl författare som förläggare samt ha rätt att hantera licensieringsavtal. Bland de 50 medlemmarna finns det redan flera som dessutom har rätt att administrera PLR, och IFRROs affärssidé är att samla dem alla – alla slags upphovsrättsorganisationer/collecting societies – under IFRROs paraply.

Som en parallell till Public Lending Right försöker IFRRO nu lansera begreppet Digital Public Lending Right, och därmed utöka copyrighten och copyright-medvetandet – ”copyright awareness and copyright enforcement” är viktiga begrepp i IFRROs arbete för att skapa en gemensam vision och ”support the vision with a business plan”.

Om IFRRO lyckas förverkliga sina kommersiella visioner, kommer det att bli en mycket mäktig copyright-organisation, och rätt farlig för bibliotekets och medborgarnas demokratiska rättigheter.

Göteborg, oktober/november 2007

Text a

Bokdejtning vid State Libr

Text och foto: U

Hur många gånger i livet får vi chansen att med en totalt främmande person prata om en bok som vi absolut älskar eller hatar? Svaret från de flesta av oss blir nog aldrig. I alla fall om vi inte har varit i Melbourne i Australien för där ordnar bibliotekarierna bokdejtning för bokfolket.

– De som kom fick ta med en bok som de älskade eller hatade och så skulle de berätta om varför de kände så inför just den boken, berättar Jackie Felstead, utbildningssamordnare på stadsbiblioteket i Melbourne.

När Jackie Felstead tillsammans med sina kollegor diskuterade hur de skulle få fler unga Melbournebor till biblioteket kom Jackie på att hon hade läst något om att bokdejta på ett bibliotek i Belgien. Varför inte prova på det här, tänkte hon. Förslaget lades fram och pilotprojektet antogs i oktober förra året.

Biblioteket tryckte upp broschyrer, vilka lades synliga på diskarna hos bokhandlarna, och i vanlig ordning mejlades pressmeddelande ut till mediakåren. Gensvaret från kåren blev enormt. Tidningar skrev om projektet, radio rapporterade och en tevekanal sände ett bokdejtningsinslag i ett av deras morgonprogram.

Från början hade biblioteket planerat in tre kvällar. Men eftersom de blev överösta av intresserade bokades fyra kvällar in. Totalt kom 320 män och kvinnor till de fyra träffarna, med 80 personer per kväll.

I bibliotekets sal Experimedia flyttades möblemanget ut och in

flyttades fyra långbord. Rummet dekorerades i kärlekens anda med åldrande böcker och rosblad på borden. Ett jazzband underhöll gästerna under kvällen.

De som kom var i åldrarna 18 till 60 år. Vilket innebar att biblioteket inte bara lockade de unga till evenemanget. Därför delades borden upp i åldersgrupper. Eftersom det alltid var några som fick kalla fötter och inte dök upp var Jackie med på alla dejtkvällarna. Hon passade på, öga mot öga, att fråga bokfolket om hur de upplevde kvällen. Hon fick ett otroligt positivt gehör. Så även från personalen.

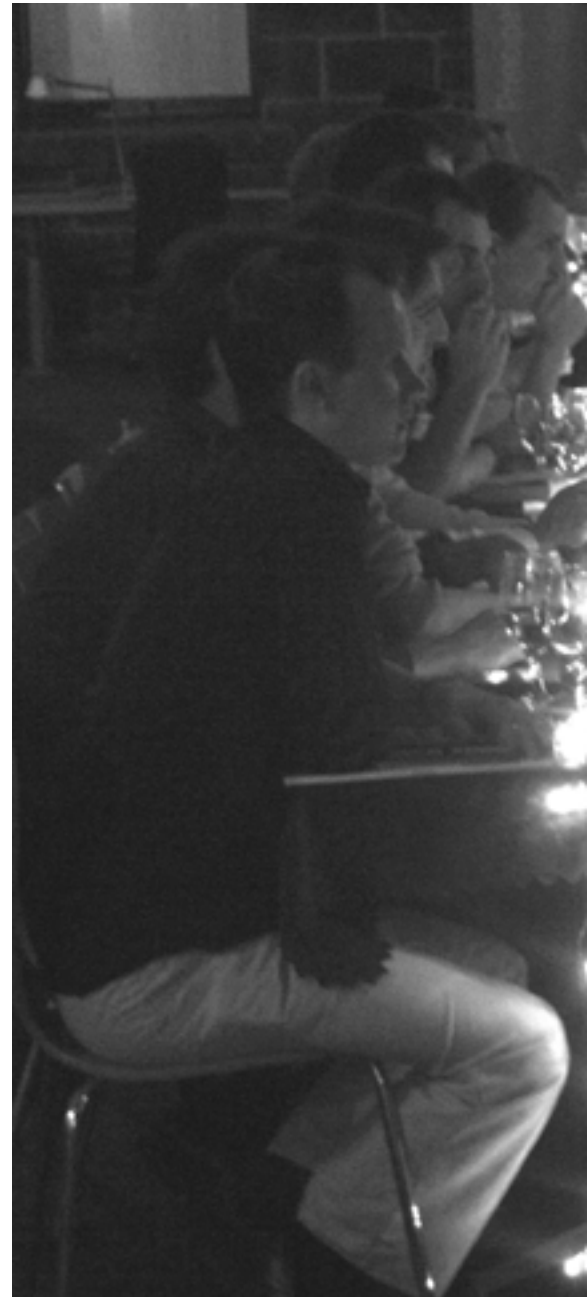
– De tyckte det var jättekul och var mycket engagerade i sina uppgifter

Personalen tyngsta arbetsuppgift var att få männen att flytta vidare efter fyra minuters samtal med en tjej.

– Det var inte lätt att få dem att flytta sig till nästa plats, skrattar Jackie. Men personalen gav sig inte.

Biblioteket baserade sina ”text appeal”-kvällar på speed-dejtning och när kvällen kommit till ända, efter dryga två timmar hade alla träffat 20 nya killar eller tjejer.

Böckerna som folk tog med sig var från ett brett sortiment. En kvinna hade med sig en bok om internationella symaskiner. En kille en reseskildring om en plats som han tyckte var mycket speciell.

Appeal

Library of Victoria i Melbourne.

Ellrika Eriksson

– Det fanns även de som tog med sig böcker för att imponera och några av dem hade mer än en bok med sig.

Framför sig, förutom boken, hade deltagarna ett formulär där de fick fylla i ett kryss för vänskap eller ett kryss för dejt och om de matchade varandra lämnade biblioteket över detaljer till dem efteråt.

– Så gott som alla fick någon match när det kom till vän eller dejt.

Många av de medverkande har hört av sig i efterhand och sagt att de haft trevliga och bra dejting med männen/kvinnorna de mötte. De yngre fick mer kärlek och de äldre vänskap. Den generella återkopplingen från bokfolket var att de tyckte att det var ett fint sätt att börja prata med okända människor. De kände sig modiga och de var glada att de kunde sitta och prata om något som de var engagerade i tillsammans med en obekant person. Boken blev en början på en vänskap eller kärlek. En brygga mellan svart bläck på vitt papper och verkligheten.

Fakta

Text Appeal – Bokdejtning vid State Library of Victoria i Melbourne.
www.slv.vic.gov.au

För att registrera sig fyllde singlarna i ett dokument på nätet. Biblioteket kontaktade dem därefter för att meddela vilken kväll de var inbokade. Programmet var självbetalande. Varje person betalade 20 dollar. För priset fick de vin och musik mellan 19.00 och 20.30. Vad biblioteket betalade för var personalkostnaderna.

Jackie Felstead om vilka böcker som var mycket populära hos männen och kvinnorna som kom till bokdejtningskvällarna.

Kvinnorna gillade:

1. Northern Lights by Phillip Pullman
2. A book of English poetry
3. A transit of Venus by Shirley Hazzard
4. Saturday by Ian McEwan
5. A season in red by Kristy Needham
6. The Little Prince by Antoine de Saint-Exupéry

Männen föredrog:

1. Blind willow, sleeping woman by Haruki Murakami
2. A season with Verona by Tim Parks
3. McSweeney's Issue 13 by Chris Ware
4. The sheltering sky by Paul Bowles
5. Norwegian Wood by Haruki Murakami
6. Catch 22 by Joseph Heller

Nazistöldgodset på Universitetsbiblioteket i Marburg

Utanför Karl Liebknechtshuset i Berlin.: 23 februari 1933 beslagtogs material från tyska kommunistpartiets centralkommitté. Foto: SAPMO-BArch

11 november 2006-25 februari 2007 visades i en utställning Universitetsbiblioteket Marburgs projekt att spåra och återställa stulna böcker till dess rättmätiga ägare. Arbetet gjordes med bistånd av en grupp studenter i historia på seminariet för nutidshistoria på Marburgs Universitet.¹

Ragnhild Rabius

Som många andra tyska vetenskapliga bibliotek har UB Marburg dragit nytta av den statligt organiserade stöld av kulturskatter, som efter det nationalsocialistiska maktövertagande 1933 riktade sig mot den judiska befolkningen och mot arbetarrörelsens och andra vänsterpartiers medlemmar och organisationer, liksom mot religiösa grupper och föreningar. De förföljdas egendom blev oftast konfiskerad för att framöver användas. I samband med dessa förföljelser kom statliga bibliotek, som profitörer av, och medbrottslingar till aktionerna, i besittning av böcker från privata samlingar och från förenings- och partibibliotek respektive kyrklig egendom. Böckerna kommer från tvångsåtgärder och konfiskeringar som

- polisiärt beslag av s.k. ”skadliga och oönskade skrifter” - framför allt från bibliotek tillhöriga förföljda organisationer som fackföreningar, partier och religiösa samfund,
- konfiskering av egendom och ägodelar som den judiska befolkningen tvingats att lämna kvar vid flykt eller deportering,
- konfiskering genom ofrivillig avyttring och gåvor av rädsla för repressalieåtgärder från myndigheten samt från plundring av egendom i de under andra världskriget ockuperade områdena.

I stort sett först i slutet av 90-talet, i anslutning till den internationella debatten om konfiskerad egendom och efter Washingtonkonferensens rekommendationer², samt Förbundsregeringens dekret³ diskuterades även bibliotekens bestånd av stulna böcker.⁴

UB Marburg är - så vitt man känner till - det enda biblioteket, som systematiskt har gått igenom och sökt efter bevis och registrerat dem i samtliga förvärv, omkring 10 000 band., som kan vara stulna egendom från nazitiden och efterkrigsåren. Sedan 2001 söker man igenom bokbeståndet för att spåra nationalsocialistiskt stöldgods med syftet att återlämna böckerna till de ursprungliga ägarna eller till deras arvingar.

Den 11 september 2006 presenterades på UB Marburg resultatet av jakten på stulna böcker för allmänheten på med utställningen ”Displaced Books”. Utställningen kretsar kring bokfynden och böckerna exponeras i glasmontrar, sorterade efter härkomst och visar den märkning på titelblad, baksidor av titelblad, försättsblad och pärmar som har underlättat sökandet efter de ursprungliga ägarna: Ex libris, ägarstämplar, namnteckningar och dedikationer.

Bredvid exponerades forskningsresultaten som t.ex. dokument från nazitiden, förfarandet vid

återbördandet, noteringar och brev från de rättmätiga ägarna liksom fotografier av personer, tomter och fabriksbyggnader i den mån de har kunnat dokumenteras och rekonstrueras vid genomsökning av arkiv, slagning i biografiska uppslagsverk och i parti-, fackförenings- och industrihistoria.

De konfiskerade böckerna har nått biblioteket på olika vägar och omvägar. Genom förvärv (auktioner, antikvariat), genom utbyte av dubletter mellan biblioteken eller genom s.k. gåvor (bidrag till de statliga biblioteken från någon statlig myndighet som de statliga bibliotekens nationella depå).

Accessionskatalogen förtecknar i regel de skänkta böckerna efter datum och namn på givaren. Av dessa anteckningar framgår det knappast vilka gåvor som kan röra sig om stöldgods eller vem den ursprungliga ägaren är. Dessa kan bara spåras genom granskning av böckerna för att finna adekvata märkningar och andra spår efter ägarna.

Vilka böcker i biblioteket är stulna?

Men hur kunde man finna de stulna böckerna i biblioteket? Bibliotekarierna på UB Marburg använde sig av följande sökvägar:

Första steget: Genomgång av accessionskatalogen efter bestånd som har förmedlats i andra hand till biblioteket åren 1933-1950.⁵ Man noterade datum för registrering, accessionsnummer, antal band, hur förvärvet gått till, namnet på leverantören och titeln - såvida den fanns att tillgå.⁶ Dessa uppgifter låg till grund för en första databank över misstänkt stulna böcker.

I ett **andra steg** kontrollerades dessa accessionsnummer i databanken i den alfabetiska kortkatalogen för komplettering av uppgifter (titel, signum). Detta var ett av det mest resurskrävande arbetena. Praktiskt taget alla på Marburgs bibliotek var sysselsatta med genomgången av katalogen.

I det **tredje steget** kunde man med ledning av signum finna de misstänkt stulna böckerna - förutsatt att de inte var förkomna - och gå igenom dem i jakten på märkning, dedikationer och stämplor som anger tidigare ägare. Detta matades in i databanken.

Resultatet blev att ca 7000 objekt synades och kontrollerades. Av dessa saknade 4750 böcker spår efter tidigare ägare. I ca 300 böcker hade man avsiktligt avlägsnat ägarmarkeringen. Dessa sammanlagt omkring 5000 böcker erbjöd inget underlag för vidare undersökning. "Böckerna förblev stumma."⁷ som projektledaren Bernd Reifenberg skrev. Knappt 2000 böcker innehöll någon hänvisning till tidigare ägare.

Leta efter de gamla ägarna

I ett **fjärde steg** vidtogs sedan sökandet efter namn och institutioner på tidigare ägare och deras öden. Bernd Reifenberg tog för detta hjälp från universitetet.

Tillsammans med Eckhart Conze, professor på institutionen för nutidshistoria vände han sig till institutionens forskarstudenter och erbjöd dem chansen att skaffa sig erfarenhet av praxis i historisk

forskning inom ett konkret projekt med aktuell politisk bakgrund.⁸

Omkring 30 historiestudenter gav sig under vinterterminen 2005/2006 i kast med att utforska några av de dubiösa exemplarens bakgrund och historia.

Till stöd för undersökningen hade man de funna ägarmarkeringarna i de böcker som hade identifierats som stöldgods

Bland ägarna fanns enskilda individer, grupper och institutioner, som förmodligen hade utsatts för förföljelse som

- Arno Greiner, KPD-medlem (2 böcker, som kunde återbördas till hans dotter),
- Erna Simion, judinna, studier i Marburg, 1929 emigration till England, hennes ägodelar blev 1942 sålda på auktion i Berlin, (1 bok, inköpt 1943 antikvariskt av UB Marburg, planer finns att återlämna den till en brorsson),
- Familjen Wolff, judar och medlemmar i Internationalen Sozialistischen Kampfbund, (6 böcker som redan 2001 har återlämnats till familjen),

Och förföljda institutioner som

- Hannovers fabriksarbetarfackförening (2 böcker)
- Den frireligiösa församlingen i Wiesbaden (23 böcker, som har återbördats till den rättmätige mottagaren.)
- Ägidiipastoratets Borromäusförening i Münster (1 bok, i detta fall visade det sig att det inte rörde sig om något stöldgods),
- Den judiska ungdomsföreningen i Schweinfurt (1 bok, överlämnad 1941 av den nationella depån i Berlin. Då det saknas en rättmätig mottagare har någon återlämning hitintills ej varit möjlig.)
- Regionen Obertaunus arbetarbibliotek (19 böcker förtecknade i accessionskatalogen 1936 som "gåvor" av den lokala lantrådsbyrån, som var delaktig i konfiskering av "oönskad litteratur"; avsikten är att återlämna dem till Fredrik-Ebertstiftelsens bibliotek i Bonn)⁹

Sammanlagt kunde man nå ägarna eller deras arvingar med omkring 100 böcker. Sökandet efter de av de rättmätiga ägarna, som fortfarande lever, eller deras arvingar, efter att mer än 60 år har gått, visade sig allmänt var extremt svårt. De människor som utsattes för förföljelse drevs ofta på flykt från Tyskland, fick sin existens utsuddad och många dödades i koncentrationslägren. Det är inte lätt att finna dokumentation på de familjemedlemmar, som överlevde genom emigration. Efterforskningarna försvåras också av att arkiv förstördes i kriget.

Det egna bibliotekets historia

Vad är det då för speciellt med ätgärderna på UB Marburg? Vad ledde de till? Det som är iögonfallande är att det rör sig om ett projekt som har genomförts på UB Marburg av egen kraft och utan stöd "uppifrån". Tidvis var praktiskt taget alla bibliotekets medarbetare sysselsatta med sökandet efter stulna böcker och har vid sidan av sitt arbete varit på spaning efter sitt biblioteks historia. Medan man på annat håll klagade

över att man inte fick några anslag för detta ändamål¹⁰ hade man i Marburg redan börjat att bearbeta nazismens historia i sitt eget hus.

Man byggde upp en databas av bokförvärven mellan åren 1933 och 1950 som innehöll värdefull information om titlar och tidigare ägare. I fortsättningen kommer all forskning gällande stulna böcker att kunna stödja sig på detta förarbete. Det kan röra sig om frågor som: Vilka titlar kom till huset en viss tidpunkt? Vem utsattes för expropriation? Som ett komplement till databanken "Lost art" för Samordningscentralen för förlorade kulturskatte¹¹

I Magdeburg finns det sålunda ytterligare ett hjälpmedel till hands för efterforskningen av stulna ägodelar.

De historiestudenter som knöts till den andra fasen i arbetsprocessen drog på flera sätt nytta av sitt arbete med att efterforska de ursprungliga ägarna." De kunde rent praktiskt och konkret ta sig an ett i dubbel bemärkelse viktigt tidshistoriskt ämne; Dels nazisternas stölder av kulturföremål, dels processerna med återlämnande, gottgörelse och skadestånd."¹²

De kunde själva forska på en viktig aspekt av det nationalsocialistiska herraväldet.¹³

Deras efterforskning av de ursprungliga ägarna var sålunda inte bara en övningsuppgift i arkivkunskap och praktiskt arkivarbete, utan den förde dem in i den aktuella debatten om stulen egendom och restitution.

Och inte minst: Sökandet efter de stulna böckerna i vårt bibliotek har lett till att egendom har återbördats till sina ursprungliga ägare eller deras arvingar. Varje återlämnad bok är forskningsmödan värd. De efterkommande fick genom böckerna tillbaka oersättliga minnen av föräldrar och anförvanter.

Om man mäter efter mängden återfunna böcker är kanske resultatet av Marburgs stöldgodsprojekt inte imponerande. På utställningen blev dock de många och talande återspeglingsarna av nazistiskt förtryck effektfulla på ett alldeles eget sätt. Därför kan varken historiker eller bibliotekarier, som intresserar sig för sitt yrkes historia, blunda för denna mönstergilla handlingskraftiga bearbetning av det nationalsocialistiska förflutna. Den sökning efter indicier som Marburgs bibliotekspersonal i samarbete med några motiverade historiestudenter har utfört, har höjt ribban för den framtida forskningen i nazistisk bibliotekshistoria.

Ragnhild Rabius var tidigare chef på Sozialwissenschaftliche Bibliothek vid Technische Informationsbibliothek / Universitätsbibliothek Hannover.

Övers. Lisa Granér

1. 11 november 2006-25 februari 2007 – UB Marburgs projekt och utställning med bistånd av en grupp studenter i historia på seminarier för nutidshistoria på Marburgs Universitet. Utställningskatalogen *Displaced books. NS-Raubgut in der Universitätsbibliothek Marburg*. Utg. av Eckart Conze och Bernd Riefenberg, Marburg 2006, (Schriften der Universitätsbibliothek Marburg; 127) 132 s. ISBN 3-8185-0435-0 Se även *Sonde in den Alltag der NS-Repression, presentation av utställningen i Marburger UNI-Journa*, n.27, 2006 s. 65-68 Se även: www.uni-marburg.de/bis/ueberuns/projekte/raubkunst Marburgutställningen visas ipå nytt i Gottfried-Wilhelm-Leibnizbiblioteket i Hannover 1.11.07 till 14.1.08

2. Washingtonkonferensens deklARATIONER gällande av nationalsocialisterna beslagtagna konst. Publ. Washington-konferensen 3.12.1998. Texten sökbar under: <http://www.lostart.de/stelle/grundsatzewashington.php3/lang-german>

3. Förbundsregeringens dekret till delstater och kommunledningar att spåra upp och återlämna i samband med följande konfiskerade kulturföremål, och då särskilt judisk egendom. Principförklaring av kulturministerkonferensen den 9/12/1999. Sökbar under: <http://www.lostart.de/stelle/erklarung.php3/lang-german>

4. Varför detta ämne så länge har förbigåtts med tystnad både på biblioteken och i den nyare bibliotekshistorien tarvar fortfarande en förklaring., som i Jürgen Webers informativa bidrag *Kooperative Provenienzerschließung*, i *Zeitschrift für Bibliotheks- und Bibliographie* 51(2004) 4, s. 240

5. Undersökningen omfattade även de antikvariska inköpen under de första efterkrigsåren.

6. Många registreringar saknar angivandet av titel. T.ex. "45 Broschüren"

7. *Sonde in den Alltag der NS Repression*. i *Marburger Uni-Journal*, Nr. 27, 2006, S.66

8. *Se rapporten Sonde in den Alltag der NS-repression*, i *Marburger Uni-journal*, nr 27, 2006, s. 66f

9. Se även den utförliga beskrivningen i katalogen till utställningen, *Displaced books*, Fn 1

10. Så t. ex. Berndt v. Egidy, *Fund und Restitution der Bibliothek Caesar Hirsch in: Jüdischer Besitz als Beutegut*. Hannover 2002, s.70

11. Koordinierungsstelle für Kulturgutverluste Magdeburg <http://www.lostart.de/stelle/index.php3?lang-german>

12. Eckhart Conze i *Marburger Uni-Journal*, nr. 27, 2006, s. .67

13. Corinna Felsch: att "det antligen inte bara är min professor, som läser mitt bearbete, utan att det kan vara till nytta för andra" *Sonde in den Alltag der NS-repression*, i *Marburger Uni-Journal*, nr 27, 2006, s. 65

Mats Myrstener möter Andrea Lindow-Bahl och Hajo

"Berlin är värt en resa" står det i min reseguide från och det gäller i högsta grad än idag. Då var en Berlin ett spännande äventyr i politikens stormöga, man fick på en träläktare och spant kika in över muren till östra åka tunnelbanan förbi Friedrichstrasse, som var en av stängda stationerna på östsidan, nedsläckt och beväpnad vakt. Att ta sig från öst till väst eller tvärtom turist var en prestation i sig, och för den vanlige berliner i praktiken omöjligt.

Idag är detta historia, men den komplicerade förhistorien är mer än på många andra ställen i Europa ständigt närvarande i Berlin. Det gäller också för stora folkbibliotek. Med detta för ögonen begav sig sex bibliotekarier till den tyska huvudstaden, en regnig helg i slutet av oktober, där vår guide var den perfekta: Frauke Mal Thomsen från vår systerorganisation Akribie (Arbeitskritischer BibliothekarInnen), mångårig bibliotekar i Berlin med ett stort kontaktnät. Frauke är också bibliotekshistoriker, och hade något att berätta om plats vi besökte i Berlin!

För mig blev det mest intressanta besöket kanske till stora Amerika-Gedenkbibliothek (AGB), inte bara för att biblioteket, som byggdes av amerikanska pengar i Västberlin efter andra världskriget, var imponerande på många sätt, utan för att en av dess mest entusiastiska bibliotekarier, Paul S. Ulrich, ställde en rad provocerande frågor om tyskt biblioteksväsen, som gav många tankefunderingar till oss besökare.

er Manap på Kreuzbergs bibliotek. Foto: Catharina Engström

1979,
resa
ck stå
t, eller
av de
kad av
om som
linaren

AGB är en av de tre delarna av Berlins officiella stadsbibliotek (Zentral- und Landesbibliothek), de andra är Berliner Stadtbibliothek (tidigare i Östberlin), och Senatsbibliothek i Tiergarten. Ständigt påminns man om att Berlin i 28 år var en delad stad, därför finns nästan alltid minst två institutioner i staden, det gäller opera, nationalscen för teater, arkiv och museer, liksom stadsbibliotek.

Annars kom vi mest att vistas i den östra delen av 3,7-miljoner-staden, och det verkar också vara den delen som idag är mest "hip", med lägre priser, gott om klubbar och restauranger och billiga hotell. Inte minst många ungdomar finner vägen hit idag, musiker, konstnärer, filmare, backpackers.

Invandrarbibliotek

Annars var ett av syftena med resan att se hur man arbetar med invandrare på biblioteket. Därför hade vi valt att besöka Wilhelm-Liebknecht-Bibliothek i Kreuzberg, uppkallat efter den gamle socialdemokraten (1826-1900, verksam redan vid revolutionsoroligheterna 1848 och far till Karl Liebkecht, kommunisten som mördades av militären tillsammans med Rosa Luxemburg vid inbördeskriget i Berlin 1919).

I Kreuzberg bor en stor turkisk befolkning, som arbetat i Västberlin under hela efterkrigstiden. Kreuzberg ligger precis söder om där muren svängde in vid stadsdelen Mitte, idag är stadsdelen moderniserad med höga hyreshus, men

ppa
adens
ssare
rt-
itskreis
ie
varje
det
för
i
e
ska
itiva
kvärda

BIBLIOTEK I ÖST OCH VÄST

Traditionens makt är stor

Mats Myrstener rapporterar från BiS studieresa till Berlin

den turkiska befolkningen gör sig påmind överallt med butiker och restauranger.

Vi togs väl om hand av Birgit Brown, avdelningsföreståndaren, Rainer Blassmann, invandrarbibliotekarie, och Andrea Lindow-Bahl, barnbibliotekarie. Biblioteket var just renoverat, och gav ett ljust och vackert intryck.

En stor centralisering pågår inom biblioteksområdet i Berlin, 23 distrikt har idag blivit 12, med ett huvudbibliotek i varje distrikt (Bezirk). Det innebär att många små filalbibliotek, många väldigt slitna, idag lagts ner. Ny teknik har introducerats, och en assistentutbildning, tidigare helt okänt i Västtyskland, har startats. Bezirk Kreuzberg är idag hopslaget med Friedrichsheim i öst. Där finns distriktets största biblioteksfilial, Kreuzbergbiblioteket har också övertagit det 1974 grundade Namik Kemal-biblioteket, som var helt turkiskt. I Berlin bär Wilhelm Liebknecht/Namik Kemal-biblioteket smeknamnet "Kotti" (efter u-bahnadressen Kottbusser Tor).

En allmän iakttagelse är väl att filialerna ändå inte räcker till för den stora befolkningen i Berlin. Jag kunde bara dra paralleller till Stockholm. Bägge städerna har vuxit väsentligt sedan andra världskriget, medan utbyggnaden av nya biblioteksfilialer i innerstaden stått nästan still. Samma problem här som där.

WL-biblioteket har idag ca 9.000 volymer turkiska böcker (2.900 för barn), och 1800 andra media. Här finns också arabisktalande och kurdisk minoritet, liksom andra invandrare och gästarbetare från Mellanöstern. 23.000 invånare bor i Kreuzberg, varav 34 procent med annat modersmål än tyska.

Biblioteket vill vara ett multikulturellt familjebibliotek, och verkar ha lyckats med den målsättningen, lokalerna var trevliga och inbjudande, i ett annars ganska ruffigt område. Man fungerar också som arbetsförmedling med vissa sociala åtaganden. I de rymliga lokalerna är barn- och ungdomsavdelningen på botten- och första våningen, och vuxenavdelningen på andra. 90 procent av de besökande

barnen talar inte tyska som modersmål. Man har också samarbete med de nio grundskolorna i distriktet, där man jobbar med läsning och sagostunder, både med barn och vuxna.

Personalen på biblioteken i Berlin börjar komma upp i åren, och ett generationsskifte är på väg. Man har bara tre bibliotekarier på WL/NK och bara en turkisktalande assistent., vilket för en utomstående inte förefaller mycket.

Traditionellt i Tyskland kostar ett årskort på biblioteket varierande från 10 Euro (Berlin) till hela 40 Euro (Hamburg). Studenter betalar hälften, barn och arbetslösa gratis. Klassifikationen av böckerna är anpassad för WL-biblioteket, och man använder tema- och ämnesuppställning. I tidningsavdelningen, där turkiska dagstidningar finns, var bara fyra sittplatser!

Jämfört med vårt Londonbesök verkar man vara mindre benägen i Berlin att pröva kommersiella idéer. Däremot låter man gärna låntagarna styra verksamheten, och skulle göra så ännu mer om man hade pengar.

Amerika-Gedenbibliothek

AGB är öppet 10-20 må-fre och 10-19 lördag. Barnavdelningen 15-19 må, och 11-19 ti, tors-lör. AGB var länge officiellt stadsbibliotek i Västberlin, och den stora läsesalen i bottenvåningen är modern och ljus, med en vacker park på andra sidan stora glasfönster. Valfyllt med datorer och tekniska hjälpmedel. In- och utlåningsdisken i entrén däremot underdimensionerad.

Vår guide Paul S. Ulrich är amerikan som bott i Berlin 37 år. Därmed kunde han jämföra amerikanskt och tyskt biblioteksväsen, och han kunde berätta hur chockad han var när han kom till Västtyskland efter kriget, inte minst över hur underutvecklat och ålderdomligt folkbiblioteken fungerade.

EN SITUATION LIKNANDE DEN I UMBERTO ECOS ROMAN ROSENS NAMN RÅDDE EFTER KRIGET ENLIGT PAUL ULRICH

Öppna hyllor praktiserades i regel inte före andra världskriget, och fortfarande är de olika delstaternas biblioteksväsen mycket varierande. Inte minst

katalogisering och hylluppställning. Länge klassificerade man bara titelsidan, och "gömde" därmed en stor mängd information, som bara utbildade bibliotekarier kände till. En situation liknande den i Umberto Ecos roman Rosens namn rådde efter kriget enligt Paul Ulrich.

Själv har han jobbat mycket aktivt med internet, som han menar är en enorm möjlighet att föra ut information om biblioteket, som bara upptäckts i Tyskland på de senaste åren. Han använder ett system kallat QuestionPoint, som jag tror är ganska okänt i Sverige. Genom ett "fråga-bibliotekarien-system" slussas frågor (även på andra språk än tyska) från webben eller i biblioteket vidare till någon av de 12.700 länkarna till bibliotek över hela världen som finns på bibliotekets dator. Därigenom kan man svara på mycket specialiserade frågor, ofta samma dag.

Man påminns om Ulrichs bakgrund i amerikanskt biblioteksväsen, där referensarbetet traditionellt är mycket mer utbyggt än i både Sverige och Tyskland. Ulrich sa att man i USA efter Tsunamikatastrofen fick en enorm mängd frågor till biblioteken i USA, där det av tradition är till biblioteket man går (eller ringer) om man vill ha svar på en fråga, även av enklaste slag. Genom QuestionPoint

har han kontakt med bibliotek över hela världen, t.ex. i Albanien, Kina och Saudiarabien. Däremot verkar inte kontakterna med Skandinavien vara lika välutvecklade. Han arbetar också aktivt med mailinglistor, och man har utvecklat service för synhandikappade. En god kontaktyta är naturligtvis amerikanska ambassader över hela världen. AGB har sju olika referensdiskar i det stora huset.

1902 fick Berlin sitt första stadsbibliotek, det s.k. Berliner Stadtbibliothek. Genom borgmästaren Ernst Reuters arbete kunde man här t.o.m. tidigt introducera vissa öppna hyllor i biblioteket. Byggnaden är idag kulturmärkt. Inte att förväxla med det akademiska Staatsbibliothek vid Potsdamer Strasse, där filmen Himmel över Berlin spelades in. Centrala katalogiseringsregler utarbetades men följdes inte av biblioteken i Tyskland, som mest praktiserades sju olika klassifikationssystem. Paul Ulrich menar att de flesta tyska bibliotek är byggda med tanke på slutna hyllsystem, vilket också präglar många tyska bibliotekariers tänkande än idag. Traditionens makt är stor, här kan kanske generationsskiftet öppna nya dörrar.

Han pekade också på det faktum att med den nya tekniken, med allt mer datorer och nya medier i biblioteken, flyttas böckerna nu åter ner i magasinerna. Följden blir att man på så sätt idag paradoxalt nog närmar sig det gamla systemet med slutna hyllor igen.

AGB får pliktexemplar från hela Berlin (staden är en egen delstat i Tyskland). Framtagningsstiden är rekordsnabb, femton minuter! Den sköts av två anställda som arbetar i magasinerna, hela dagen. Man började datorisera beståndet 1984. Man har i snitt 2.000 besök per dag, under högsäsong 5-7.000 per dag. Redan på 1980-talet introducerades omlån av böcker via dator. Efter murens fall fick man en stor tillströmning av låntagare från öst, vissa dagar kunde man få skriva ut 800 nya lånekort. Mycket beroende på att stadsbiblioteket i Östberlin var ålderdomligt och dåligt utnyttjat. Idag är det (BSB) koncentrerat på naturvetenskap och juridik, medan humaniora och sociala ämnen och inte minst barnverksamheten är inhyst i AGB.

Tyskland har ingen bibliotekslag, skillnaderna mellan de olika delstaterna, liksom hur biblioteken fungerar, är stor. Genom dåliga anslag har Paul Ulrich istället mer och mer börjat använda internet, här ligger man "i framkant" i Tyskland, menar han. Man har "bibliotekschatt" för barn, och använder sig av Open World Cat, en "global bibliotekskatalog" kopplad till sökmotorer som Yahoo och Google, och web 2.0.

En av Paul Ulrichs kapphästar är också politikernas ointresse för biblioteksfrågor (känns problemet igen?). Politikerna använder sig själva inte av bibliotekets tjänster, och står ofta helt främmande för vad dessa innebär för demokrati och livslångt lärande. Bara ca 15 procent av tyskarna är idag biblioteksbesökare, verksamheten är traditionellt dåligt utvecklad. Han retar sig också på att man i statistiska sammanställningar inte använder sig av antal besök på bibliotekens hemsidor. Fortfarande är det ofta bara "antal boklån" som bokförs.

Idag är AGB:s sammanställning av länkar den mest besökta sidan på internet i biblioteket, näst efter telefonkatalogen. Men när det nya riksdagsbiblioteket i Berlin byggdes om för stora pengar i år, är det inte öppet för allmänheten, som i Stockholm. Ett nytt annex har lovats AGB i fyrtio år, men man har fortfarande inte sett skymten av det, säger Ulrich med ett ironiskt småleende.

Man har ca 300 anställda, mellan 7.000 och 15.000 utlån

Från Amerika Gedenk Bibliothek . Foto: Catharina Engström

per dag, 18-årsgräns i vuxenavdelningen, och med ett invecklat system låter man besökarna använda datorerna 180 minuter i veckan, eller 30 minuter per dag. Vi såg köer till datorerna. Man har också artotek, videotek, stor samling CD-skivor, och små rum, "black boxes", där besökare kan se på filmerna. Man har även, av tradition, ett par "piano-rum", där besökande musikstudenter kan öva. Barnavdelningen var fylld med dataspel, som även spelas högljutt på plats. Något tyst och traditionellt bibliotek är AGB inte. Något vi dock reagerade på var att barndatorerna bevakas av personalen på monitorer från utlåningsdisken, eftersom de inte har några filter.

Besök i Östberlin

Andra dagen på vårt besök tog vi spårvagnen ut till Lichtenberg, i sydöstra Berlin, där distriktets huvudbibliotek är förlagt i ett enormt köpcentrum (Linden-center). Namnet, Anna-Seghers-Bibliothek, har man tagit från den östtyska författarinnan, mest känd för sin krigsskildring "Det sjunde korset".

Ett lite märkligt intryck fick man från biblioteket, beläget flera våningar upp i köpcentrat, i ett prydligt och snyggt område, bestående av jättelika hyreshus. Visserligen var det lördag förmiddag, men stadsdelsborna verkade ha lika svårt att hitta till biblioteket som vi hade.

Det nya biblioteket (invigt 2001) var på 3.000 kvadratmeter, stora ljusa ytor i fyra etage. Här har man mycket god kontakt med sina lokala politiker, varav flera har kontor i huset. I det enorma området bor ca 80.000 personer, med flera skolor. Det är öppet må-fre 9-20, lör 9-16.

Här vilade en intressant aura från gamla Östberlin, och inte bara negativt. Man månar om sina besökare, verkar känna dom ibland personligt, man ger intrycket av kulturhus, något som var vanligt i DDR, och man har författarbesök, kafé, och artister som spelar i lokalen. Tyska socialistpartiet, fd kommunistiska partiet i DDR, annonserade flitigt på anslagstavlor, och bl.a. såg vi utlagda protestnamnlistor mot en s.k. bankskandal, föranledd av

att gamla Berliner Sparkasse och Landesbank Berlin nu ska omvandlas till aktiebolag. Något som väl i Sverige skulle klassats som politisk agitation i biblioteket.

Man kunde under högsäsong räkna till 1.000 besökare om dagen sa bibliotekschefen, Frau Riedel. Man har 25 anställda, 50.000 utlån/år. Utvecklat samarbete med de många folkhögskolor som var vanliga i DDR. Man annonserade friskt med populära romaner, utifrån en s.k. "top list", men ville man låna dessa snabbt kostade

det en extra avgift. Huvudbiblioteket ersatte en rad små filialer i östra Berlin, många föråldrade, men i stort sett arbetade samma personal kvar, nu i nya lokaler. Frau Riedel berättade också att de gamla DDR-biblioteken ofta hade enorma upplagor av några få godkända titlar, mycket av detta bestånd kasserades vid sammanslagningen med folkbiblioteken i väst. Vad vi däremot saknade var någon form av invandrarverksamhet för den stora del östeuropeiska invandrare som bor i östra Berlin.

Här fick vi också information om det s.k. Peter-Weiss-Bibliothek, ett s.k. alternativt bibliotek för sociala och politiska frågor, beläget i stadsdelen Hellersdorf. Man har en hel del litteratur från DDR, och (som jag förstod) hemlån är gratis. Biblioteket drivs av en intresseförening, många som arbetar där har arbetsmarknadsstöd.

Vårt besök avslutades stilenligt med en ny föreställning av Tolvskillingsoperan, i den rätta miljön, Brechts Berliner Ensemble (Theater am Schiffbauerdamm). Nytt och gammalt i en spännande blandning som bara den tyska huvudstaden kan ge. Man kan förskräckas eller imponeras, eller båda delarna. Men vitaliteten går inte att ta miste på. Förändringens vindar blåser, både här och där, och det var trevligt att återknyta bekantskapen med våra Akribievänner på andra sidan Östersjön.

Några webbadresser:

www.zlb.de (Zentral- und Landesbibliothek Berlin)

www.peter-weiss-bibliothek.de

www.stadtbibliothek-berlin-lichtenberg.de

www.kirsch-verlag.de (för Akribies egna publikationer)

FYRA SKÄL FÖR OCH ÄNNU FLER MOT

Vad är ett bibliotek på entreprenad - och kan det vara bra?

Barbro Borg

Årets BiS-seminarium på Bok- och Biblioteksmässan hade rubriken Bibliotek - en privatsak? Stefan Carlén, Barbro Bolonassos och Barbro Borg utgjorde panelen under Lena Lundgrens ledning. Vi återger här Barbro Borgs inlägg i lätt redigerad form

Vad är ett bibliotek på entreprenad?

Att lägga ut ett bibliotek på entreprenad innebär att kommunen låter en extern producent mot ersättning stå för driften av biblioteket, något som annars skulle ha utförts i kommunens regi. Det kommunala huvudmannskapet är fastställt i Bibliotekslagen och kan inte "säljas ut". Utföraren väljs i konkurrens genom upphandling.

Biblioteksverksamhet som lagts ut på entreprenad innebär fortfarande att

- kommunen har det fulla ansvaret för verksamheten
- kommunen fastställer kvalitativa och kvantitativa mål
- kommunen fastställer avgifter
- kommunen följer upp och kontrollerar verksamheten
- kommunen gör upphandlingen enligt gällande regelverk

Hur ser det ut idag?

Det finns ungefär 1300 folkbibliotek idag – från stora centralbibliotek till små filialer. Ca 14 st, 1% drivs av andra än kommunalt anställd personal. Ser man till verksamhetens omfång representerar de bara promille, eftersom entreprenadbiblioteken i stort sett utan undantag är väldigt små bibliotek. Vanligaste skälet är att ett bibliotek – ofta bara en utlåningsstation – blivit nedläggningshotad och att en förening erbjudit sig att driva biblioteket vidare. Det finns också exempel på personalkooperativ och ett exempel på en bokhandel som driver biblioteksverksamhet. Men

efter det senaste valet tycks fler kommuner nu ligga i startgroparna för att aktivt gå ut och söka alternativa utförare av biblioteksverksamhet, som en del av den politiska kantringen mot höger i senaste valet. Den så kallade utmanarrätten finns inskriven i många borgerliga "regeringsförklaringar" – som ett exempel.

Varför vill politikerna detta?

De drivkrafter som på 20-, 30-, 40-, och 50-talen fanns hos politiker av skilda slag att kommunalisera biblioteken – är de skälen inte längre giltiga kan man fråga sig? Biblioteken som en fundamental del i byggandet av ett gemensamt starkt demokratiskt, kunskapsstätt samhälle? Titta gärna på UNESCO:s folkbiblioteksmanifest som har handfasta formuleringar om detta!

Hur resonerar egentligen de politiker som har utläggning av biblioteksdrift på sin agenda? Jag tycker mig kunna identifiera fyra olika skäl som florerar i debatten om privat kontra offentligt driven verksamhet

1. De ideologiska skälen

All utläggning av offentliga tjänster som vård, skola, teknisk skötsel etc har växt fram ur ett ifrågasättande av värdet av att samhället tar utföransvaret för detta – i spåren av globalisering och marknadsekonomier. Förespråkare för privatisering anser att det finns fundamentala systemfel i den offentliga sektorn som leder till ineffektivitet, slöseri och oförmåga att tillgodose medborgarnas önskemål. Offentliga monopol är dåliga, resonerar man, precis som privata monopol. Men finns det månne också en underliggande kritik till hur vi

bibliotekschefer sköter våra uppdrag? Kanske något vi borde reflektera lite över.

2. Lägre kostnader och större effektivitet genom konkurrens.

Drivkrafter enligt marknadsekonomins regler är pengar: se på överkompensationen hos ledande företrädare för stora företag med ofta orimligt upplåsta löner. I kommunal verksamhet där vi inte enkelt kan bevilja oss förmåner över huvud taget, kanske vi överkompenserar på annat sätt. Det finns teoretiker som menar att i denna typ av verksamhet sker överkompensation på andra sätt: ta det lugnt, välj mindre krävande arbetsuppgifter, jakt på småprivilegier. Vid en entreprenad fungerar pengarna som den drivkraft de kan vara: större effektivitet ger mer pengar över åt utföraren.

3. Ökad kreativitet ger snabbare verksamhetsutveckling

Här är det konkurrensen igen och det uttalade egenintresset som man tänker sig skall öka kreativiteten och därmed ge skjuts på utvecklingen. Här kan man ställa sig den intressanta frågan om den "nyttiga" konkurrensen kan uppnås på annat sätt? Den kan ju knappast vara bunden till privat eller offentlig regi.

4. Roligare att jobba

En utbredd föreställning är att det är roligare att jobba "privat" genom att man får snabbare o smidigare beslutsvägar som följd av mindre formaliserade beslutsprocesser.

Riskerna

Vad är det då som talar emot utläggning av biblioteksverksamhet enligt mitt sätt att se?

1. Kommunens kulturpolitiska inflytande minskar

Det täta och fortlöpande samtal som finns mellan ledande biblioteks/kulturtjänstemän och deras politiker (som jag i alla fall är van vid) försvinner. En entreprenad följs inte upp mer än en gång årligen och det är avtalet som gäller – varken mer eller mindre. Och säkert kan neutraliteten ifrågasättas, inte minst av biblioteksanvändarna när t ex en förening med en viss ideologisk grund blir utförare av verksamheten.

2. Fragmentisering av biblioteken

De traditionellt starka nätverken mellan biblioteken luckras upp. Att skapa dessa har tagit många decennier. Man samarbetar ju inte med sin konkurrent – eller?

3. Osäkerhet och instabilitet

Vid upphandling av kommunala tjänster är det vanligt att man skriver treårsavtal. Att driva ett bibliotek i tre år och sedan inte ha en aning om man får fortsätta att driva verksamheten eller inte, det skapar osäkerhet och instabilitet. Långsiktighet och kvalitet är begrepp som är tätt knutna till varandra. Det tar tid att bygga upp nätverk och kontakter.

4. Juridiska aspekter

Om ett aktiebolag/förening/personalkooperativ driver ett bibliotek minskar med automatik den offentliga insynen i verksamheten. Rättssäkerhetskraven och kraven på öppenhet är mindre för privata utförare. JO och JK till exempel, har inte rätt att utöva tillsyn över externa producenter av kommunala tjänster. Detta skulle kunna slå både på opartiskhet, medbestämmande, likabehandling – mycket av det vi sätter värde på. Förvaltningslagens krav på serviceskyldighet och samverkan gäller bara offentliga organ och myndigheter.

5. Risk för större fokus på kvantitet än kvalitet

Kvantitet är lätt att mäta och sätta upp mål för. Med kvalitet är det svårare. Att sätta kvantifierbara mål för kvalitet är vi många som har misslyckats med även om arbete

bild: Ulf Larson

pågår! I jakt på höga besökstal och utlåningstal kan det hända mycket: mindre tid för sund eftertanke och långsiktighet kanske? Ett fokus på ekonomi i stället för service kanske också är en risk? Effektivitet och produktivitet går ofta i otakt med kvaliteten.

6. Kommunalt monopol kan komma att ersättas av privat monopol?

Om kommunalt monopol inte är bra så är förstås privat monopol ännu sämre (med tanke på lägre grad av genomskinlighet). Om man ser på utvecklingen inom vårdsektorn så har det under de senaste åren utkristalliserat sig några få företag som växt och dragit ifrån övriga. På skolsidan har t ex Kunskapsskolan växt så det knakat och driver nu 30-40 grundskolor och gymnasier, och trängt ut andra skolor. Stordriftsfördelarna blir tydliga. Det är ju genom stordrift man skapar vinst. I ett annat skolkonglomerat bygger man nya skolhus efter mall precis som McDonald's.

Kanske finns det i förlängningen en risk att ett monopol ersätts av ett annat?

Finns det entreprenörer inom området?

Idag känner vi inte till många entreprenörer inom området. Vi vet att det förs en diskussion mellan Bibliotekstjänst och några skånekommuner. Men finns det verkligen ett tillräckligt stort ekonomiskt incitament för ett företag att ge sig in i branschen? Vem vill lägga bud och varför? Är det sådana som jag? En ny kvinnofälla? Frågorna är fler än svaren!

Konklusion

Jag tror det är viktigt att vi reflekterar över den här frågan – diskuterar – följer utvecklingen förstås – och vässar argumenten.

Men en sak är klar: ett öppet bibliotek är alltid bättre än ett stängt!

Barbro Borg är bibliotekschef i Solna

Vad är arbetarlitteratur?

Mats Myrstener är framtidens arbetarförfattare på spåret

Sambandet förändras, men arbetarlitteraturen har visat sig förvånansvärt slitstark. Få länder i världen har en sådan bred strömning av författare som kommit ur den så kallade arbetarklassen, som Sverige. Två blev till och med nobelpristagare, och tre har suttit i Svenska akademien. Men när Åsa Linderborgs självbiografiska roman **Mig äger ingen** recenserades i tidningarna våren 2007 drogs inga som helst paralleller till klassisk arbetarlitteratur, trots att det vore mycket rimligt. Har begreppet spelat ut sin roll?

Kanske är den sista typiska "arbetarförfattaren", av den klassiska definitionen, istället Elsie Johansson, som med **Glasfågeln**, **Mosippan** och **Nancy** gav arbetarromanen ny aktualitet på 1990-talet. Men född 1931 torde Elsie Johansson vara den sista i sin generation med direkt kontakt med fattigsverige, med föregångare som Moa Martinson, Ivar Lo-Johansson, och Vilhelm Moberg.

Det enda man med säkerhet kan fastslå om det moderna samhället är ju att det ständigt förändras. Gamla trygga folkhemssverige har blivit osäkra postindustriella EU-Sverige. Den svenska arbetarlitteraturen är ungefär lika gammal som arbetarrörelsen, cirka hundra år, och till de första längre alstren av halt brukar man räkna Leon Larssons diktsamling **Hatets sånger** 1906, Alfred Kämpes novellsamling **Trälar** 1907, och den döva fabriksarbeterskan Maria Sandels novellsamling **Vid svältgränsen** 1908. Framväxten av svensk arbetarlitteratur är tämligen parallell med framväxten av socialdemokratisk politisk

hegemoni, med genombrottsåren på 1930-talet.

Det första kriteriet av den klassiska definitionen, stadfast av Lars Furuland i flera betydelsefulla skrifter – den att författaren ska komma "från arbetarklassen", kommer att bli vanskelig att framhärda i framtiden, när allt fler författare har genomgått gymnasium och universitet. Redan idag kommer de flesta unga författare som vuxit upp i arbetarhem, som Åsa Linderborg, Susanna Alakoski, eller Kjell Johansson, från en bakgrund av högre studier, och i framtiden torde det bli ännu vanligare. Man kan nu tala om "andra generationens arbetarförfattare", om några år kanske om "tredje generationens", det vill säga författare där endast farfar var riktig "arbetare".

Redan begreppet "arbetare" är vanskligt, även om det marxistiska begreppet "klass" idag diskuteras flitigt, av till exempel av Anneli Jordahl (i boken **Klass – är du fin nog?**), Susanna Alakoski **Tala om klass**, eller Susanna Popova **Överklass**. Men det klassiska grovarbetet i gruva och industri blir åtminstone i Sverige allt ovanligare. Det innebär inte att det inte kommer att finnas stora LO-grupper att skriva om, som affärsbiträden, städare, eller byggnadsarbetare. Men frågan är vilka som kommer att skriva romanerna? Många av de nya grovarbetarna kommer idag från helt andra kulturer än den traditionellt svenska. Det kan vara städare från Somalia eller byggnadsarbetare från Lettland, eller skolungdomar som arbetar tillfälligt eller "just-in-time". Äger dom språket som krävs för att fullt ut gestalta sitt arbete litterärt?

"Invandrarförfattare"?

I framtiden kommer många som tidigare kallades "invandrarförfattare" (ett begrepp lika diskutabelt som arbetarförfattare) kanske att räknas till den nya multikulturella arbetarlitteraturen. Kanske Jonas Hassen Khemiris **Ett öga rött**, Mustafa Cans **Tätt intill dagarna**, eller Jennie Dielemans skildring från invandrarförorten Fisksätra i Stockholm, **Tackar som frågar**. Andra författare, som Lena Andersson, Kjell Johansson, Tony Samuelsson eller Renzo Aneröd, uppehåller sig också i förorterna till Stockholm och Göteborg, där deras föräldrar växte upp i folkhemssverige. Ett folkhemssverige som snart också kan komma att räknas till historien.

Den andra delen av Furulands definition, att författaren ska skildra arbetare ur, ska vi säga, LO-kollektivet, kan kanske få enklare att överleva. Den traditionen är också längre än arbetarförfattaren som begrepp, den går tillbaka till Viktor Rydbergs **Grottesången**, vissa av Strindbergs skrifter, till bygdeförfattare på artonhundratalet som Per Thomasson, eller den franske naturalisten Zola. Arbetslivsskildraren behöver inte alls komma från arbetarklass, och skildringarna kan idag lika bra handla om kontor, socialarbetare, hårfrisörskor eller läkarmottagningar.

Den äldre benämningen till denna skola var det robusta "proletärskald", ett begrepp som myntades av socialisten Bengt Lidforss, i en recension av Leon Larssons **Hatets sånger**. Begreppet "Proletärförfattare", som rektorn Richard Steffen valde att benämna

Inte arbetarförfattare?

en grupp författare i en bok 1921, mottogs tacksamt av Martin Koch och Erik Blomberg, medan andra argt protesterade, som Ivan Oljelund och Harry Blomberg. Folkbibliotekspionjären Valfrid Palmgren valde i sina föredrag en modernare beteckning, "arbetardiktare", och kunde redan 1923 konstatera: "Vilket annat land har att uppvisa diktare, utgångna från fattigfolkets egna leder, som givit sådana prov på självständigt tänkande och kamp med tillvarons djupaste problem som dessa svenska arbetarediktare?"

Man kan kanske förstå att många författare trots allt beteckade sig för att räknas in bland Palmgrens självständigt tänkande "fattigfolkets egna led"?

Ivar Lo-Johansson, den (åtminstone enligt egen uppfattning) störste, och kanske ende riktige "arbetarförfattare", hade en långt strängare definition på vad en sådan författare var. Inte nog med att han (någon "hon" räknade Lo-Jo nog inte med) skulle komma från arbetarklass och ha lång erfarenhet som grovarbetare, han skulle skriva endast för och om arbetare, och på ett agitatoriskt sätt, det vill säga skriva med socialistisk tendens, och tillhöra arbetarrörelsen med själ och hjärta.. Få författare, om någon, skulle krypa genom Lo-Johanssons nålsöga, inte ens han själv, som gav ut sina böcker på det borgerliga förlaget Bonniers.

Definitionen tillkom kanske för att huta åt en av Lo-Johanssons

främsta rivaler inom genren, akademiledamoten Eyvind Johnson, om vilka Hans Lagerberg, som själv brukar räknas som arbetarförfattare trots att han själv är borgerlig akademiker och aldrig själv räknat sig dit, skrivit en underhållande och tankeväckande bok.

En tredje definition

Lars Furuland ger också i sin stora översikt Svensk arbetarlitteratur en tredje definition - att det är litteratur som skrivits för arbetare, det vill säga för arbetarrörelsens egna tidningar och förlag. Samtidigt erkänner Furuland att detta är den svagaste av de tre definitionsleden, i till exempel tidskriften *Folket* i bild publicerades ju även "borgerliga" författare, och majoriteten av de svenska arbetarförfattarna som Moa Martinson, Vilhelm Moberg, eller Harry Martinson utkom på de stora borgerliga förlagen, där de stora honoraren fanns att tjäna.

Furuland har naturligtvis rätt i att det är i skärningspunkten mellan de tre ovannämnda perspektiven som man finner den "väsentliga arbetardiktningen". Han nämner också idéinnehåll, eller "underifrån-perspektivet", motiv- och miljöaspekter, liksom personteckningen. Det karakteriserar i högsta grad de höga furorna inom arbetardiktningen, som Ivar Lo, Moa, Fridégard, Moberg eller en fabriksarbetare som syndikalisten Folke Fridell.

En yngre litteraturhistoriker,

Arbetarförfattare!

Magnus Nilsson, har i boken *Arbetarlitteratur*, lanserat ett fjärde kriterium, utgående från modern receptionsforskning. "Arbetarlitteratur" skapas i själva läsprocessen, i läsarens huvud, genom referenser och associationer. Det är en subjektiv definition som mer lutar sig mot själva läsarens upplevelse av texten. Därför kan Göran Greider lansera en samtidsskildrare som Ulf Lundell som "arbetardiktare", och dit kan då också räknas vardagslivets skildrare som Stig Claesson eller Per Gunnar Evander. Det finns referenser till metallarbetare hos en absurdist som Sture Dahlström, eller till skogsarbete hos Lotta Lotass.

Stämmer Nilssons definition så kommer arbetarlitteraturen som begrepp säkert att leva kvar så länge boken som medium finns kvar, ja även överleva dataåldern. Samtidigt kan begreppet bli så urvattnat att det till slut blir helt oanvändbart.

Och det finns visst försvarare av litteraturbegreppet, som en yngre författare som Lena Kallenberg, med restaurangskildringen **Coola krogen**, eller författaren och kritikern Tony Samuelsson. "Arbetslivsskildringen", det må vara från restauranger, eller varuhusets kosmetikaavdelning, som i Samuelssons **En grind av mörker**, lär säkert leva så länge skönlitteratur skrivs. Liksom barndomsskildringen, så frekvent bland alla författare i Sverige efter Strindberg. Men i framtiden kanske bara tvistande litteraturhistoriker talar om den stora "Arbetarlitteraturen", som en epok

mellan, säg 1900-1990, året då den store Ivar Lo-Johansson, begreppets främste tillskyndare, gick ur tiden.

Välfärdssamhällets skildrare

Idag produceras ofta de bästa arbetslivsskildringarna i film och TV, och den sociala vardagen tecknas i TV-serier som 80-talssåpan **Varuhuset**, **Hammarkullen**, **Upp till kamp** och **Det nya landet** av Peter Birro och Lukas Moodysson. Bägge författarna har invandrande föräldrar, men är uppvuxna i Sverige. Men gamla epitet som "invandrarförfattare" eller "arbetarförfattare" verkar out-of-date när man talar om den nya litteraturen, trots en serie som **Den siste zigenaren i rymden** eller pjäsen **Arbetarklassens sista hjältar**.

Ändå lever begreppen vidare, aktuellt i en alldeles nyutgiven bok som Doris Dahlins **Skammens boning**. Boken skildrar en uppväxt i yttersta misär i Härnösand, med en alkoholiserad frånvarande pappa och en mamma som fick offra allt för att få ett mål mat om dagen. Kanske behöver fattigdomen också omdefinieras? Visserligen byggdes det gamla fattigsverige bort med sextiotalets miljonprogram, men kanske ersattes det av en annan sorts fattigdom? Den som en författare som Lena Andersson skildrar i böcker som **Duck city**, **Du är alltså svensk?** och **Var det bra så?** Särskilt den sista titeln sätter kanske fingret på den ömma punkten när man diskuterar resultaten av välfärdssamhället? Och det skildras sällan så bra som i skönlitteraturen.

Och då är det kanske, som litteraturvetaren Magnus Nilsson menar, i läsarens huvud den framtida arbetarlitteraturen kommer att skrivas? Medan det mytomspunna begreppet Arbetarlitteratur, med stort A, med största sannolikhet blir en litteraturhistorisk period, en av de mest livskraftiga och mest intressanta av litteraturvetenskapliga genrer under nittonhundratalet.

Mats Myrstener

Bibliotekarie och kulturskribent

En viktig mötesplats anteckningar från "Boken på arbetsplatsen"

Kalle Laajala

Det sjunde seminariet i ordningen var också mitt första. Formellt vänder sig dagarna i Brunnsvik till dem "som arbetar med arbetsplatsbibliotek och läsprojekt samt till alla som planerar verksamhet med böcker och bokläsande." I verkligheten blev det mer än så: bokombud, fackligt aktiva, forskare, författare, journalister, kulturansvariga, redaktörer och andra bidrog till att göra seminariet till en bred diskussion om kultur, politik, kulturpolitik och rätten till ordet – i Alliansstider. Brunnsviks nye rektor Conny Bringås inledde det hela med reflektioner kring böcker, läsning och demokrati, utifrån möten i livet inom folkbildningen. Han meddelade även att Brunnsvik, vars framtid ju sett lite oklar ut det senaste året, lever vidare med den folkbildande kärnan kvar, dock kompletterad med viss annan verksamhet.

Bokpresentationer

Flera författare var alltså på plats, några med rykande färskas böcker ute. Med utgångspunkt i Lena Kallenbergs "Elena och Europa", som handlar om ett polskt par där mannen arbetar i Sverige under tveksamma förhållanden, avhandlades temat "Arbetslivets B-lag – hot kontra solidaritet i Europa". Kallenberg hoppades att hennes bok,

ats - seminariet platsen”

Bernt-Olov Andersson har precis föreläst om Stig Sjödin och diskuterar nu med Kjersti Bosdotter från IF Metall

Foto: Kalle Laajala

”en arg väckarklocka”, skulle bidra till att lyfta hela frågan och att facket skulle använda den i debatten.

Åsa Linderborg berättade under rubriken ”Klass och makt” om sin succébok, barndoms- och pappaskildringen ”Mig äger ingen”, för vilken hon kvällen innan blivit Augustnominerad. Linderborg gladdes åt att få tala inför en publik för vilken hon inte behövde förklara klassaspekten i boken, som hon ansåg ofta hade försvunnit i debatten. Anledning gavs att fundera över autenticitet och vems berättelse som är ”sann” i skildringar av det förflutna. Linderborg berättade hur hennes egen dotter hade kommit hem med en skoluppsats om barndomen och småchockat sin mamma med hur hon upplevde att det varit (typ ”vi hade inga tavlor och åt bara ärtor och makaroner”). När Linderborg protesterade hade dottern svarat: ”Mig äger ingen!”

Ann-Charlotte Alverfors redogjorde för sin nya bok ”Vem ska trösta Gösta?” som är en ”självbiografisk bildroman om bl a kulturfientlighet och skaparglädje, om kärlekstörst och läshunger”. Vi som lyssnade fick bland annat ta del av uppväxtåren, framgången med ”Sparvöga” och hur de tre B:na (biblioteket, biografen samt söndagskoleläraren Burgenholts[?]) hade format

Alverfors’ liv.

Förre kulturborgarrådet och numera doktorn i idéhistoria, Per Sundgren, berättade under rubriken ”Vad är god smak?” om sin avhandling ”Kulturen och arbetarrörelsen”. Han menade att boken var resultatet av en vilja att, ungefär, ”förstå vad han själv tidigare sysslat med” - och så svepte han genom decennierna, från ”magfrågan” vid 1800-talets slut vidare via Oscar Olsson till det första kulturpolitiska programmet som lades fram av kommunisterna, men som i praktiken genomfördes av socialdemokratiska regeringar.

Arbeterspel, järnverksreggae och konst

Norbergsstrejken 1891-92 dramatiserades nästan hundra år senare, på själva orten. Om detta och andra arbetarspel han varit inblandad i talade regissören-skådespelaren Arne Andersson. Det var fascinerande att höra hur förberedelserna närapå liknat ”Gräv där du står”-cirklar med arbetarnas egna erfarenheter iscensatta, ofta med dem själva som skådespelare och statister. Nu arbetar Andersson med en pjäs om de s.k. ”Tattarkravallerna” i Jönköping 1948, tänkt att sättas upp till 60-årsminnet av de skakande händelserna.

En gemensam nämnare mellan några seminarieinslag var Sandviken. Gruppen "Bandavd.", uppkallad efter en avdelning på ortens järnverket, rockade loss en kväll med sina skarptextade, tidvis reggaedoftande låtar. I fronten stod författaren Bernt-Olov Andersson, kompad av sina barn och brorsöner. Dagen efter höll Andersson också ett föredrag om Stig Sjödin, "världspoet[en] med sotfragment från Sandviken". Det var personligt hållet, om bruksmentaliteten på gott och ont och hur Sjödin dessutom uppmuntrat Andersson själv i skrivandet. Sandvikentemat fullbordades genom utställningen med teckningar och akvareller av konstnären Olle Lindgren, med motiv från järnverket.

Konst bjöd även tidigare kulturombudsmannen på LO, Bertil Jansson, respektive Margareta Ståhl från Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek på. Sammantaget blev det en exposé från Frida Kahlos och Diego Riveras Mexiko till arbetarkonsten i Sverige: den som nu riskerar att skingras och gå förlorad när den plockas ned i arbetarrörelsens hus och parker.

Diskussioner med tämligen enig skara

Framför allt två programpunkter lockade till diskussion. Den första rörde "Poesi och prosa i fackförbundspress". Litteraturvetaren Magnus Nilsson hade gjort nedslag i dagens tidningar på området och ansåg att skönlitteraturen än i dag håller en stark position. Malin Klingzell-Brulin från Livstidningen Mål och medel berättade att litteraturen proportionellt sett fått större utrymme i tidningen (eftersom den blivit tunnare) och att man lyfter fram en del nya namn. Kjell Ericsson från Sia pekade på sin tidnings historiskt sett ambitiösa litteraturinsatser, med namnkunniga medarbetare (Sigurd Klockare, Stig Sjödin). Ändå uttrycktes oro för framtiden i diskussionerna: att innehållet generellt slätas ut i tidningarna samtidigt som interna krav förs fram att spalterna primärt borde vara för strikt fackliga frågor – och tidningarna blir färre. Därför var det intressant att höra flera av de närvarande författarna – nämnas kan Gunder Andersson, Håkan Boström, David Ericsson och Torgny Karnstedt – vittna om hur viktiga fackförbundspressen varit för dem personligen.

Det andra diskussionsinbudande inslaget handlade om "Rätten till ordet" och hade en panel bestående av Elsie Bäcklund-Sandberg från ABF, Stefan Carlén från Handels och Ordfront, Ingvar Persson från Aftonbladet samt Göran S. Persson (s) från Riksdagens kulturutskott. Flera lyfte fram att läget är akut, "lite av sanningens ögonblick" för arbetarrörelsen, inte minst ur kulturell utgångspunkt. Det betecknades som klart ideologiskt att nuvarande regering drar in En bok för allas bidrag trots högkonjunktur (förresten en sak som togs upp vid flera tillfällen under seminariet). Många röster höjdes från åhörarkåll. Någon ville att vi ska tala mer om innehållet i den kultur som skapas, rörelsen uppmanades (återigen) att "börja använda" arbetarförfattarna – och det nämndes att de närvarande författarna klurar på en rikstäckande manifestation av något slag. Ska bli intressant att se vad det kan tänkas mynna ut i. Men någon riktig debatt, med starka motsatta intressen, blev det aldrig: deltagarna tycktes i grunden eniga. Också det kan ju vara talande, en styrka.

Bokombud gjorde intryck

Störst intryck på mig gjorde nog de bokombud från arbetsplatser runtom i landet vilka, ganska ofta i motlut, stretar på för att kunna sprida läsglädjen bland kollegor. Några undrade hur det var att jobba som bibliotekarie, med så mycket böcker omkring sig till vardags (bra såklart). Senare slog det mig att jag borde lagt till att även vi – med cirka 120.000 titlar i samlingarna – har ett separat arbetsplatsbibliotek i lunchrummet, samt en litteraturcirkel efter arbetstid. Kanske hade det varit ett argument för dem att ta med sig hem: "om ett bibliotek anser sig behöva ett arbetsplatsbibliotek så behöver även vår verkstad det!"

Under de tre dagarna växlade vädret mellan tung blygardin och låg höstsol som fick träden att brinna gult. Utsikten över Väsman, ett slags Siljan junior, drog blickarna till sig varje gång jag traskade mellan matsalen och Bokstugan (som Sveriges största folkhögskolebibliotek kallas). Glad i hågen funderade jag över hur alla frågor som diskuterats på ett eller annat sätt tangerade mitt arbete och min arbetsplats.

Kalle Laajala är litteraturintresserad IT-bibliotekarie vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Spanien – framgångsrikt biblioteksland som tvingats anpassa sig till Public Lending Rights (PLR)

Spanska bibliotek har återhämtat sig efter Francotiden och utvecklats framgångsrikt på senare år. 2007 tvingades landet anpassa sig till PLR och betalar nu en avgift för varje köp till copyrightinnehavaren.

Siv Wold-Karlsen

Spanien är kanske det land där PLR-motståndet har varit starkast och bredast. Inte bara biblioteksarbetare och biblioteksbrukare utan också många författare, samt några bokhandlare och förläggare, har protesterat och agerat mot PLR-direktivet.

I bis 2005:1 skriver Lizzie Tuveson om Bibliotekskampanjen i Spanien som går vidare, och här ger hon också webbadresser för att läsa vidare. Förutom nätmaterial finns det också en spansk bibliotekstidskrift, Educación y Biblioteca (EyB) som sedan länge skriver om/mot PLR. Den första PLR-artikeln kom i maj 2000, och utgick ifrån en fransk författaraktion.

Franska författarprouter

Den 31 mars 2000 publicerade 288 franska författare ett öppet brev där de förbjöd biblioteken att låna ut deras böcker, med mindre de och deras förläggare fick betalt för utlånen. Författarna hänvisade till fransk

lagstiftning och till EUs PLR-direktiv, som båda ger upphovsrättsinnehavarna rätt att förbjuda utlån.

Initiativtagare till brevet var Syndicat National de l'Edition (SNE) som organiserar de största och mäktigaste förlagen i Frankrike, författarorganisationen Société des Gens de Lettres (SGDL) samt det nyss bildade Sofia, som är en skapelse av SNE och SGDL, och som nu fungerar som collecting society och hanterar PLR-pengarna.

Brevet väckte uppmärksamhet och debatt. Biblioteksöreningen protesterade, och det gjorde också flera författare. SGDL preciserade sin syn på PLR, och hävdade bland annat att PLR-avgifterna borde betalas av läsarna/låntagarna. Endast i ömmande fall av fattigdom, arbetslöshet och annat elände, samt när det handlade om skolbarnens PLR-avgifter, borde staten betala.

EyB publicerade sina första PLR-artiklar under rubriken: Allt för pengarna/stålarna (Todo por la pasta)

och sedan 2000 har PLR varit ett återkommande tema.

Ett annat tema har varit bibliotekshistoria, närmare bestämt bibliotekspolitik och biblioteksverksamheten under den andra spanska republiken (1931-1936) och under inbördeskriget (1936-1939)

Tystnadspakten bruten

Akribie, BiS' tyska syskonorganisation, har alltid haft som ett av sina teman: Bibliotek under nazismen. I Tyskland har det också länge pågått en aktiv bearbetning av den historiska perioden 1933-1945. I Spanien har det varit annorlunda, fast kanske är skillnaderna mest en fråga om olika tidsperspektiv. Det dröjde några år innan den tyska historiedebatten kom igång, och Franco-regimen varade till 1975. Nu håller tystnadspakten på att brytas, både allmänpolitiskt och bibliotekspolitiskt.

2005-2006 hade Nationalbiblioteket i Madrid en stor utställning om biblioteksverksamheten under inbördeskriget. Nu i september 2007 såg jag, på biblioteket i Guadalajara,

en nerbantad version av utställningen, och den var imponerande, lärorik och gripande.

De som har arbetat fram utställningen är Blanca Calvo, bibliotekschef i Guadalajara och en av eldsjälarna i kampen mot PLR-direktivet. Och Ramón Salaberría, också han PLR-motståndare och en av medarbetarna i EyB. De har utfört ett ganska fantastiskt arbete, och delvis ett rent detektivarbete. För här handlar det om en hel generation av bibliotekarier som först förlorade kriget och sedan förföljdes, fängslades, försvann i landsflykt – eller mördades. Det handlar om barn som aldrig fick veta var deras föräldrar var eller vad de hade gjort, och det handlar om en påtvingad kollektiv glömska. Ur denna glömska har man lyft fram och rekonstruerat ett stort folkbildningsprojekt, las Misiones Pedagógicas, som började under Republiken och otroligt nog lyckades fortsätta sitt arbete under inbördeskriget, men som totalt förstördes när kriget var slut och Franco

hade segrat.

Juan Vicéns, en av de återupptäckta bibliotekarierna, skrev 1938 om vad som hände med biblioteken i områden som erövrades av Franco-trupperna. Historien är enkel: Bibliotekarien skjuts, böckerna bränns, och alla som hjälpt till att organisera biblioteksverksamheten blir också skjutna eller förföljda och fängslade.

Franco-sidans tidningar fotograferar och hyllar bokbålen, dessa riter med rötter i inkquisitionens

diktaturer. Men så blev det inte. Istället blev Franco och Salazar, tack vare USA och Nato, enrullerade i kalla kriget som försvarare av den fria världen.

1947, efter en rätt häftig politisk strid, normaliserade Norge sina diplomatiska förbindelser med Franco-Spanien. Samma år fick Norge bibliotekslag och biblioteksersättning.

Under de 30 åren från 1945 till 1975 byggdes det skandinaviska folkhemmet, ett socialdemokratiskt välfärdssamhälle med

på biblioteksområdet: Bokbestånden ökar, antalet bibliotek ökar och biblioteksutbildningen förbättras.

På 1990-talet börjar medborgarna också använda biblioteken: På 1970-talet är det 6-8% som säger sig använda biblioteken, 1996 har det ökat till 12% och 2004 till 24%. Som jämförelse: 1970 var det 25% av den svenska befolkningen som använde biblioteken. 2004 var det ungefär 60%.

1986 går Spanien och

dess brukare. Dessutom reducerar Kommissionen författarnas rättigheter till en ekonomisk transaktion. Inte i vårt namn, deklarerade många författare, och hävdade (liksom bibliotekarierna) att författarrättigheter handlar om rätten att kunna bli lästa och finnas kvar i ett socialt-kulturellt sammanhang. Biblioteken bevarar, synliggör, sprider och främjar författarskap och böcker. Också böcker som försvunnit från bokhandeln, och böcker

PLR-motstånd i Spanien. Här från la Biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid

autodafé och med en dramaturgi och ett ordbruk som är identisk med de tyska nazisternas bokbål 1933.

Den iberiska och den skandinaviska halvön

Bland mycket annat har spanska inbördeskriget definierats som upptakten till andra världskriget. Och hoppet fanns att när kriget var över och nazi-Tyskland och den italienska fascismen hade besegrats, då skulle också Spanien – och Portugal – befrias från sina

ett rätt väl fungerande bibliotekssystem. På den iberiska halvön hade man diktatur och analfabetism, och Portugal släpade dessutom på den vite mannens börda, och utkämpade grymma och blodiga kolonialkrig.

I sin artikel om folkbiblioteken i Spanien 1975-2005 (bis 2005:2) skriver Joaquín Selgas att man de första åren efter Francos död inte såg (folk)biblioteken som en prioriterad uppgift. Men från mitten av 1980-talet märks framstegen också

Portugal med i EG, och 1989 börjar tidskriften Educación y Biblioteca komma ut.

1992 kommer PLR-direktivet, som inte gör mycket väsen av sig förrän drygt 10 år senare, men då brakar det också loss.

I ett spanskt-iberiskt perspektiv framstår PLR-direktivet som ett övergrepp och ett hot mot biblioteken. Här hade man äntligen börjat få ett fungerande biblioteksväsen, och så kommer EU-kommissionen med sitt angrepp på biblioteken och

förlagen inte längre vill ge ut i nya upplagor.

Allt för pengars skull

I början på 1990-talet, alltså parallellt med att EU-kommission höll på att utarbeta sitt PLR-direktiv, började en del spanska förlag förse böckerna de publicerade med ett förbud mot offentlig utlåning: Det är å det strängaste förbjudet att låna ut denna boken, med mindre det föreligger en skriftlig tillåtelse från copyrightägarna.

En av böckerna jag hittat

det här låneförbudet i, har sju copyrightägare. Om biblioteken tog förbudet på allvar skulle kaos uppstå, och alla fattar att detta inte är ett reellt förbud utan endast ideologisk propaganda. Men så kom PLR-direktivet, och ideologin fick en politisk plattform och en möjlighet att förverkligas.

2000 kommer de 288 franska författarna (och deras förlag) med sitt brev där de kräver betalt för boklån, och 2002 börjar EU-kommissionen agera för en bättre implementering av PLR-direktivet. När PLR-motståndet börjar organisera sig, blir kampanjen: Nej till betal-lån på biblioteken (No al préstamo de pago en bibliotecas) med e-na skrivna som euro-tecken.

”Betal-lån på bibliotek” kan tolkas på flera sätt vad gäller vem som ska betala för vad, men den mest närliggande tolkningen är och då var att låntagarna skulle tvingas betala direkt för sina bibliotekslån. Som det ju redan fungerade i Nederländerna, som SGDL ville att det skulle fungera i Frankrike, och som det såg ut att bli i Italien och Spanien.

I sitt principuttalande mot PLR, från april 2005, nämner IFLA Spanien som ett land där gratisprincipen riskerar att knäckas av PLR-direktivet.

Nu blev det inte så. Både den spanska, italienska och franska regeringen valde att ta PLR-betalningen via skattsedeln (i Frankrike i kombination med en specialbeskattning av bokhandlarna)

I oktober 2006 fälls Spanien för att inte ha uppfyllt PLR-direktivet, och i mars 2007 får Spanien sitt PLR-system: Det ska betalas 0,20 euro för varje bok som köps in till biblioteken, undantagna är skolbibliotek och bibliotek i kommuner med mindre än 5000 invånare (enligt en statlig förordning från 1985 är det endast kommuner med mer än 5000 invånare som

måste ha ett folkbibliotek) Både förläggare och författare skulle få PLR-pengar, författarna 70%, förläggarna 30%, men 22 juni 2007 blev det ändrat till: Allt till författarna, ingenting till förläggarna.

Namninsamlingskampanjer och EU-konstitutioner

Det har varit ganska många namninsamlingskampanjer mot PLR-direktivet, både i Spanien och Italien, och på Bokens dag, 23 april 2007, började man i Spanien en ny kampanj, en som ska vara EUuropeisk och syfta till att få PLR-direktivet upphävt.

Målsättningen är att samla en miljon underskrifter till nästa Bokens dag, 23 april 2008.

För att få skriva under, måste man vara myndig samt EU-medborgare. Simpla EES-medborgare och andra utbölingar gör sig ej besvär, fast vi är förstas lika drabbade av Direktivet som de riktiga EUuropeerna.

Varför gör man då på detta, något diskriminerande och odemokratiska viset? Jo, därför att det finns, eller fanns, eller troligen kommer att finnas, något som är, eller inte är en EU-konstitution. I denna (icke)konstitution finns det en möjlighet till medborgarinitiativ:

Om minst en miljon riktiga EU-medborgare vill få upphävt ett direktiv, kan EU-kommissionen eventuellt tänka sig en omvärdering av direktivet.

Det finns, tycker jag, inga som helst skäl att legitimeras EUs demokratiska underskott och totala förakt för folkomröstningar genom att låtsas ta deras medborgarinitiativ på allvar. När man dessutom accepterar EUs diskriminerande praktiker, och inte ger alla som är drabbade av EU-direktiven samma möjlighet att protestera – då har man hamnat helt fel.

De positiva som

kan komma ut av en namninsamlingskampanj – att man sprider kunskap och skapar debatt – det kan man ju försöka göra på andra sätt, till exempel med hjälp av det lokala biblioteket (det har man förstas redan gjort i Spanien och Italien, men inte här hos oss)

Samarbete

Det finns ett par bibliotek som har utmärkt sig genom att arbeta mycket seriöst och mycket engagerat med PLR-frågorna. Ett av dem är biblioteket i Guadalajara, i närheten av Madrid.

Ett annat är biblioteket i Cologno Monzese, alldeles i närheten av Milano.

De två biblioteken har täta kontakter och ett nära samarbete – inte bara vad gäller PLR. De fokuserar också båda på läsfrämjande arbete och organiserar bokcirkel, samt håller berättartraditionen högt. Guadalajara-biblioteket arrangerar sedan många år tillbaka ett årligt berättar-maraton. Det varar 48 timmar, några dagar och nätter i juni, och vad jag sett av dem på film gav mersmak. Biblioteket i Cologno Monzese arrangerade natten mellan 22 och 23 september 2007

sitt fjärde berättar-maraton, och bland deltagarna var också biblioteksfolk från Guadalajara.

Guadalajara och Cologno Monzese har ett fruktbart och mångfacetterat samarbete som man blir glad av att se. Det sorgliga är bara att det också verkar vara det enda ”internationella” bibliotekssamarbetet som finns vad gäller PLR och dess konsekvenser.

Det känns lite bekymmersamt.

Göteborg, oktober/november 2007

Webb-tips:

<http://www.nopago.org/>

<http://www.biblioteca.colognomonzese.mi.it/>

Förberedelser för European Social Forum pågår.

Anders Ericson rapporterar från ett möte i Stockholm

I mitten av september samlades en handfull människor i Stockholm till det första planeringsmöte för ett Europeiskt Socialt Forum som är planerat till 18-21 september 2008 i Malmö. BiS var inte representerat den här gången, men däremot Världsbiblioteket på Solidaritetshuset i Stockholm. Anders Ericsson, norsk bibliotekarie och journalist, var en av deltagarna. Han rapporterar från mötet:

Vil dokumentere kjempekonferanse

Gruppenbildet fra venstre: Mika Böök, Maria Bergstrand, Arwid Lund, Marilena Cortesini, Cologno Monzese, Italia - repr. for Non pago di leggere, Francesca Cairoli, Milano, svägerska til Marilena (ikke bibliotekar, men var med som tolk), Anna-Lotta Jadinge, bibliotekar, Uppsala Maja Pelling, bibliotekar, Uppsala Peter Gustavsson, sosialdemokrat, Uppsala

Ein dryg handfull bibliotekfolk frå Norden og Italia var nyleg samla i Stockholm til det første av fire møte for å førebu ein av dei største konferansane nokon gong i Europa, European Social Forum. Han finn stad i Malmø i september 2008 og vil truleg samle 10-20 tusen menneske. ESF er ein "avleggjar" av World Social Forum som kvart år sidan han oppsto i Porto Allegre i Brasil i 2001 har samla frå 20 til over 100 hundre tusen menneske i mangfaldig protest mot globaliseringa av økonomien. Bibliotekgruppa ønskjer å synleggjere biblioteka sitt potensial i slike politiske prosessar og vil blant anna foreslå å ta ansvaret for å dokumentere alt som skjer under konferansen og gjere det lett tilgjengeleg på ein nettstad. I tillegg vil gruppa arrangere to delkonferansar i Malmø om PLR – Public Lending Right og Det politiske biblioteket. Den italienske bibliotekaren Marilena Cortesini frå foreininga Non pago di leggere! ("Eg vil ikkje betale for å lese!") har blant anna fått med seg Nobelsprisvinnaren i litteratur Dario Fo på protesten mot EU sitt direktiv om PLR, som kan føre til slutten på gratisprinsippet og full kommersialisering av alle bibliotektenester.

Rapporten ursprungligen publicerad i Bibliotekforum nr 9/2007

Bland BiS-vänner IFLA 2007 i Durb

Anna Birgitta Eriksson

Jag har varit på min första – och troligtvis sista – IFLA-konferens. Det var verkligen en ny upplevelse att bevista denna bibliotekens "FN-församling". Över 3.000 delegater, ca 300 olika talare och – naturligtvis – mängder av parallella program. Redan innan jag kommit iväg insåg jag att jag missat satellitkonferensen om skolbibliotek och väl framme att jag missat invigningen, vilken tydligen var en av de verkliga höjdpunkterna. Självklart måste det vara så att man missar det mesta när så mycket pågår samtidigt, men det blir ju också så att för varje programpunkt som inte ger maximalt sitter man och undrar vad man borde ha gått på i stället.

För den oinvidga var det alltså svårt att hitta guldkornen i det stora utbudet. Det var också svårt att hitta "folk". Första dagen stötte jag ihop med våra gamla vänner från bis' Sydafrikaprojekt, Zukie och Busi, men hann inte prata så mycket med dem då. Självklart skulle vi stöta ihop igen, men icke!

Det var också svårt att hitta folk- och skolbibliotekarier, vilket antagligen berodde på att förhållandevis få var där. Åtminstone i den svenska gruppen såg man det tydligen som ett problem att så få folk- och skolbibliotekarier deltar i IFLA-sammanhang. I stort sett alla nya personer som jag pratade med kom från något universitets- eller forskningsbibliotek eller någon "governmental" institution. Och i de kretsarna verkar det självklart att man åker varje år. Vi ses i Montreal (där nästa IFLA-konferens hålls), sade man alltså som farväl.

Bland de presentationer som jag lyssnade på handlade en om installation av bibliotek högt uppe i Himalaya, där en grupp människor bar upp böckerna i ryggsäckar i en brant och oländig terräng – en vandring som tog flera dagar in anspråk (mer om detta finns i Sara Begtssons artikel i BBL 2007:7). Ett annat sådant projekt hade genomförts på Borneo, där man tog sig fram med kanoter på smala och krokodilrika vattendrag. Ett annat solskensprojekt kom från Sydafrika och handlade om parläsning, där nybörjarläsare läste högt tillsammans med äldre och mer erfarna kamrater, vilket hade fått många positiva bieffekter i form av vänskap, minskad mobbning m.m.

Tisdag eftermiddag och onsdag förmiddag pågick en Poster Session, en affischutställning som faktiskt var en "session": 80 affischer med presentatörer. Där var så trångt att jag tänkte återvända, men så det gick inte för på onsdag eftermiddag var hela härligheten borta.

Det var mycket presentationer av hemsidor, t ex en som finns hos Library of Congress och handlar om ursprungsbefolkningar och minoritetsgrupper runt om i världen. Den är tydligen inte lätt att hitta på, så detta var

nog en befogad vägledning. Annars fanns det sådana där det räckt att man fått adressen och en dator att sitta vid. En finsk kollega hade nog en riktig mardrömsupplevelse: hennes CD-ROM fungerade inte (direktuppkoppling fanns inte), hennes engelska var inte flytande och strålkastaren var riktad så att hon hade svårt att läsa sitt manus. Men det hon presenterade – ett konstprojekt från Nordkalotten – var intressant.

På onsdagen anordnade Division III en dag med temat Social inclusion: how can libraries embrace the challenge of reaching out to serve all people in their community. Den genomfördes i samarbete mellan folk-, skol-, multikulturella och handkapp-grupperna, ett nytt initiativ som ansågs mycket lyckat, har jag fått veta i efterhand. Det var ett mycket blandat program som förflyttade sig mellan världsdelarna, från nationella initiativ till små konkreta projekt, mellan teori och praktik. Jag presenterade några projekt som gjorts på min skola (Knutbyskolan i Rinkeby, Stockholm) som förutsatt samarbete med lärare och mellan folk- och skolbibliotek, muséer och/eller föreningar mot slutet av dagen. Före mig lästes ett "paper" av en frånvarande argentinsk man med tankar om hur man skulle förbättra förutsättningarna för ursprungsbefolkningarna i landet, efter kom en dam från Korea som presenterade uppbyggnaden av deras nationella handikappbibliotek och sist en engelsman, som samarbetar med June Baatjes – en annan gammal bis-vän, som presenterade en utvecklad hylla – ett flyttbart minibibliotek – som skulle prövas i sydvästra provinsen i Sydafrika.

Vad som avhandlades på under rubrikerna "Geography and Map Libraries", "Knowledge management", "Library buildings and equipment", "Metropolitan Libraries" och annat som jag vet något om kan man ta del av med hjälp av

den CD med alla "papers" som ingick i kongressportföljen. Om den sydafrikanska biblioteksutvecklingen finns att läsa i den bok som också fanns med där, **Libraries for the Future: Progress and Development of South African Libraries.**

Durban

Vid sidan av själva konferensen var det mest påtagliga säkerhetsfrågorna. På hotellet fick man en broschyr med råd om hur man ska uppföra sig som besökare utan att bli rånad. På konferensen delades ut nya papper om detta varje dag, och vi avrättades bestämt för att gå ut på egen hand. Det gick bussar mellan konferenshallen och hotellen varje kvart hela dagarna, och på väg in till och ut från festligheterna bevakades vi av beväpnad polis. Något strosande på stan var det alltså inte tal om.

Ett beach party i ett jättetält på en av de fantastiska sandstränderna ingick i det sociala och kulturella programmet, på ett väl avgränsat och väl bevakat område, där bl a ridande polis såg till att ingen obehörig kom in och ingen gäst gick ut på fel ställe. Sällan har jag upplevt ett sådant tryck i musiken – bandet spelade oavbrutet i många timmar och med samma energi hela tiden. Temperaturen höll sig kring 20-25 grader, en synnerligen behaglig vinterkyla. En galamiddag i stadshuset, där det serverades mat, frukt och andra godsaker från de olika kulturer som finns i KwaZulu-Natal var ett annat sådant evenemang där trängseln var enorm och ljudnivån hög.

På hemväg från konferensen träffade jag vår gamla vän Whiskey i Johannesburg. Av en slump råkade det bli där Sydafrika-äventyret började för min del, på Birchwood hotel där vi bodde och hade våra seminarier för sju år sedan.

Något skaver!

Fler inlägg i debatten om ”i kommunismens namn”

Det finns något egendomligt med meningsutbytet mellan Mikael Böök och Jonas Aghed i bis nr 3. Under all frimodighet och seriös fördomsfrihet ligger en sten och skaver. MB tar ut svängarna rejält med referenser till både Kipling och Gramsci, men landar ändå i slutsatsen att föreningen Uppllysning om kommunismen (UOK) ”går för långt” i sin strävan att informera sveriges ungdom om de brott denna ideologi gjort möjliga. Exakt vad han syftar på framkommer inte, men det följande resonemanget visar däremot var det onda svider. Det visar sig för MB vara av största vikt att redovisningen av kommunismens brott - vilka han både erkänner, och ser angelägna att sprida information om - formuleras så att ett ideologiskt syfte skulle kunna ifrågasättas.

Ty om man inte skriver att det monstruösa skett i kommunismens namn, så menar MB att alla de goda intellektuella han nämner skulle kriminaliseras pga sina åsikter. Nonsens! Det har alltid funnits gott om både nazister och kommunister i länder som inte styrts av dessa ideologier. De må ha varit - på mer eller mindre goda grunder - föremål för övervakning, men endast i undantagsfall varit kriminaliserade. Hur dessa individer skulle ha agerat inom ett nazistiskt/kommunistiskt samhälle är däremot ett för dessa personer lyckligtvis hypotetiskt spörsmål.

Sven Hedin eller någon annan prominent person i Sverige må ha hyllat Hitler aldrig så mycket, eller Chomsky rättfärdigat Pol Pot i USA; det gör dem varken mer kriminella eller för den delen sympatiska. För övrigt kan man konstatera att Forum för levande historia (FLH) inte någonstans i sin skrift om Förintelsen ”tunnar ut” nazismens skuld genom att hävda att den utfördes i dess ”namn”. Men som Göran Dahl visar i sin bok ”Radikalare än Hitler?” bestod nazismen av mycket olika riktningar. Vem kan säga vilken den ”sanna” nazismen, eller vilken den ”oskyldiga” kommunismen är, och vem bryr sig? Knappast de miljoner mördade offren för nazism och kommunism i alla fall. Samma

obehagliga skavkänsla genomsyrar Jonas Agheds svar till MB. JAs oro tycks vara att FLHs nya uppdrag att redovisa kommunismens brott kan resultera i osanningar. Kanske lika mycket ljug som i den om nazismen, kanske..?

Hur som helst vore det välgörande om JA ville precisera sig och tala om vad det är vi inte vet om det kommunistiska förtrycket? Vad är kontroversiellt med det citat han återger? Upprätthöll den röda armén ett för östeuropa nytt förtryck, eller ej? Följde för Baltikum del en lång diktatur på freden 1945, eller ej? Hade förryskningspolitiken för Estlands och Lettlands del som effekt att deras nationella identitet var hotad, eller ej?

**Jan Östman, biblioteksassistent,
Surahammar**

Svar till Jan Östman och Jonas Aghed

Jag skulle vilja svara Jan Östman så här: Mellan ”kristendomens brott” och ”jesuiternas brott” finns en avgörande skillnad, även om de sistnämnda brotten begicks i Jesu namn. Religionerna syndar inte. Det är bara människor som gör sig skyldiga till brottsliga handlingar.

Lenin författade en bok med titeln ”Vad bör göras?”, men han försummade att säga vad som inte bör göras. Utifrån detta enkla påpekande går det att diskutera å ena sidan kommunismen som ideologi och å andra sidan de brott, som kommunister i olika länder har begått i Marx’ och Lenins namn. (Steven Lukes går närmare in på frågan i boken *Marxism and Morality*, Oxford 1985).

Jonas Aghed har flera goda poänger i sin replik på mitt inlägg om Maktdjävulen i biblioteket. Vilket inte hindrar, att han formulerade sig illa när han (i det ursprungliga inlägget) hotade med att en viss bok inte skulle få komma över tröskeln till hans bibliotek. Men jag godtar som sagt hans förklaringar och håller också med honom och Åsa Linderborg i Aftonbladet om att borgerlighetens stalinister bör stoppas innan det är för sent.

Någonting nytt eller intressant har hittills knappast framkommit i denna

debatt, förutom att den anknyter till biblioteket. Var står biblioteket i förhållande till de kalamiteter, som vi så gärna skulle vilja upplysa om, eller förtiga, beroende på vem vi var och vem vi är och vem vi försöker vara? Diskussionen kunde kanske börja här:

“Jacques Austerlitz, frågade Lemoine i det han stannade vid mitt läsbord och böjde sig lite ner mot mig, och så började, sade Austerlitz, i läsesalen Haut de Jardin som så här dags blev allt tommare ett längre samtal fört i viskande ton, om den i takt med informationsteknologins våldsamma expansion fortskridande upplösningen av vår minnesförmåga och om det sammanbrott som redan ägde rum, l’effondrement, som Lemoine uttryckte sig, de la Bibliothèque Nationale. Den nya biblioteksbyggnaden, som både genom sin uppläggning och genom sin till det absurda gränsande inre reglementering sökte utestänga läsaren som en potentiell fiende var, sade Lemoine, sade Austerlitz, så att säga den officiella manifestationen av det alltmer pockande behovet att göra slut på allt i det förflutna som ännu levde.” – W.G.Seбалd: Austerlitz. (Övers. Ulrika Wallenström, Wahlström & Widstrand 2003, s 288)

Fast historien börjar naturligtvis långt före Austerlitz. Den börjar här:

“Ms Farchakh, who helped with the original investigation into stolen treasures from the Baghdad Archaeological Museum in the immediate aftermath of the invasion of Iraq, says Iraq may soon end up with no history.”

“There are 10,000 archaeological sites in the country. In the Nassariyah area alone, there are about 840 Sumerian sites; they have all been systematically looted. Even when Alexander the Great destroyed a city, he would always build another. But now the robbers are destroying everything because they are going down to bedrock. What’s new is that the looters are becoming more and

more organised with, apparently, lots of money.

“Quite apart from this, military operations are damaging these sites forever. There’s been a US base in Ur for five years and the walls are cracking because of the weight of military vehicles. It’s like putting an archaeological site under a continuous earthquake.”

“Of all the ancient cities of present-day Iraq, Ur is regarded as the most important in the history of man-kind. Mentioned in the Old Testament – and believed by many to be the home of the Prophet Abraham – it also features in the works of Arab historians and geographers where its name is Qamirnah, The City of the Moon.”

(Cit. ur “It is the Death of History”, Special Investigation by Robert Fisk, publ. i The Independent 17 september 2007)

Mikael Böök

Jonas Aghed svarar Jan Östman, men har också en fråga till Mikael Böök

Jan Östman tycker inte man behöver gå på djupet med vad som är sant och inte om nazism och kommunism – det är kontentan av vad han säger till Mikael Böök. Allt vi behöver veta vet vi redan, tydligen. Skillnaderna mellan nazism och kommunism kan vi strunta i. Men visar Göran Dahl i sin bok på några positiva tillämpningar av nazismen? Så som det finns många av kommunismen? Kommunismens roll i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, i de tidiga folkrörelsernas kamp för inte bara arbetares rättigheter, utan för mänskliga rättigheter överhuvudtaget. Kommunismens motstånd under spanska inbördeskriget, mot Francos fascister. De kommunistiska motståndsrörelsernas centrala roll under det andra världskriget, i kampen mot tyska nazister, italienska fascister och japanska ockupanter. Kommunismens motstånd i Vietnam, mot fransk och amerikansk kolonialism. Olika kommunistiska fackföreningars kamp mot exploatering av arbetare över hela världen. De kommunistiska styrena

i de indiska delstaterna Kerala och Västbengalen. Eurokommunisterna, som ibland har suttit i regeringskoalitioner – utan att kräva tvångsinförande av planekonomi. Och så har vi Vänsterpartiet i Sverige, som även på den tiden det hette Vänsterpartiet Kommunisterna satt med i olika kommunstyrelser – utan att förorda nackskott i gryningen på oliktankande. Ska detta suddas ut ur våra historieböcker och rapporter om samtiden och ersättas av ett vårdslöst ihopbuntande à la Östman?

Det ”kontroversiella” i citatet jag återger, Jan Östman, är första meningen, passusen om att den kommunistiska diktaturen ”inte stod den nazistiska efter i terror och brutalitet”. Återigen vårdslöst ihopbuntning. Det är inte ett påstående som stämmer med vetenskaplig konsensus, precis. En logisk följd av det, om det vore sant, skulle vara att det inte hade gjort någon skillnad för Östeuropa och världen, om Roosevelt och Churchill hade gått ihop med Hitler för att besegra Stalin, istället för att gå ihop med Stalin för att besegra Hitler. Men vad hade den kommunistiska diktaturen som i fråga om ”terror och brutalitet” kunde mäta sig med nazismens förintelseläger, för att ta det mest självklara exemplet?

Det är möjligt att om man pressar föreningens Upplysning om kommunismen representanter, Anders Hjemdahl och Camilla Andersson, så medger de att det fanns vissa väsentliga skillnader i arten och graden av förtryck de olika diktaturerna emellan. Men det står faktiskt som det står i deras artikel och i andra artiklar har de inte gjort några förtydliganden. Mycket tyder på att de och deras förening står för ett försök att avintellektualisera en av de viktigaste diskussioner som överhuvudtaget förs och, nu är vi där igen: om de eller andra personer av deras kaliber skulle smyga in revisionistiska förenklningar i en skrift som staten garanterar sanningshalten på och lägger fram som obligatorisk läsning för skolelever, så skulle det innebära ett försök till politisk indoktrinering som jag (och min kollega) inte vill delta i.

För övrigt, apropå maktdjävular, skriver Mikael Böök i sin rapport från World Social Forum i Nairobi i bis 1/2007, med vad som verkar vara en viss belåtenhet, följande: ”Vi släpper

alltså inte in Tony Blair, ty han inkarnerar nyliberalismen och den nyaste (pågående) imperialismen.” Och i nästa stycke: ”Nicolas Sarkozy får inte heller vara med.” Den som är utan synd må kasta första stenen och så vidare...

Jonas Aghed

Mikael Böök ger en kommentar till Jonas Aghed:

Det vore ingen synd att att förvägra Blair och Sarkozy deltagarskap i världens sociala forum. Såvitt jag vet har de inte heller försökt registrera sig som deltagare. Deltagarna i sociala fora har möjlighet att arrangera olika aktiviteter där. Som de nyliberala politiker Blair och Sarkozy är, skulle de antagligen utnyttja denna möjlighet för att försöka främja den fortgående liberaliseringen (läs: privatiseringen) av alla tjänster inklusive folkbiblioteket.

Blair har dessutom beslutat om modernisering av Storbritanniens atombomber, och medverkat till att bedra halva världen angående Iraks påstådda kärnvapen. Så att det är väl inte så underligt om vi inte vill släppa in honom i socialt forum.

Men ifall Blair hade skrivit böcker eller när han en dag publicerar sina memoarer så borde man givetvis få läsa dem på biblioteket. Sarkozy har gett ut böckerna *Témoignage* och *Ensemble* (måne det går att bli president i Frankrike utan att ha skrivit en bok?), som jag för min del gott kunde tänka mig att låna från biblioteket.

Socialt forum är inte opolitiskt eftersom det tar ställning mot den förhärskande nyliberala politiken. Personligen vill jag i alla fall förorda dialog med Sarkozy och jag anser det också vara önskvärt med dialog mellan Världens ekonomiska forum WEF och världens sociala forum WSF fast dessa två fora i regel bör hållas isär vad deltagarna beträffar.

Det är nog värre med Blair. Han och en annan känd statsman vars namn börjar på B. borde egentligen ställas inför en internationell domstol för brott mot mänskligheten. Tyvärr stöder världens socialdemokratiska ledare fortfarande Blair. För inte länge sedan valde de honom till hedersordförande i socialistiska internationalen.

Mikael Böök

Avsändare: bis
Rosenbadsgatan 9
652 26 Karlstad

Tyskland 1933 - och Sverige

Elden är ett renande element, och midnattsbålet framför universitetet får utan tvivel många verkningar, som blott den förtorkade fackmannen, den bornerade estetiske specialisten kan vara hågad att beklaga

Fredrik Böök Hitlers Tyskland. Maj 1933. Norstedts: Stockholm

Vad tjänar det till att förneka att den tyska litteraturen från de senaste femton, tjugu åren avsatt alster, som varje anständig människa borde kasta på elden, perversa sjäalars rotande i allsköns smuts, samvetslösa spekulanters ockrande på publikens lägsta instinkter
Sign Eveo Svenska Dagbladet, 12.5.1933,

Himlen över Tyskland är i dessa dagar förmörkad av rökmolnen från brinnande bokbål. Biblioteken får ej längre hysa andra i böcker fästa tankar än sådana som passa de nya makthavarna. Världen har icke skådat något sådant sedan den dag år 600 då kalifen Omar driven av religiös fanatism lät bränna biblioteket i Alexandria. Nu är det ledarna för ett 'kulturfolk' som göra sig skyldiga till ett sådant barbari

Rickard Lindström Social-Demokraten, 12.05.1933

Uppstapla böcker, håll bensin ur flaskan,
bränn oss på bålet, gör autodafé!
Som fågel Fenix uppstå vi ur askan,
Män brinner, inte människans idé

Hjalmar Gullberg Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, 23.9.1933

Citaten hämtade ur: Sigurd Rothstein. Mai 1933 Bücherverbrennung in Deutschland – Reaktionen in Schweden Ingår i Mai-Brith Schartau & Helmut Müssener (red.) Den okände (?) grannen. Tysklandsrelaterad forskning i Sverige Centrum för Tysklandsstudier. Södertörns högskola Zentrum für Deutschlandstudien 2005

Pojkar och flickor från Hitler Jugend och Bund Deutscher Mädel poserar i ett nytt rensat bibliotek i Berlin